

ΑΛΕΞΗΣ ΚΑΡΠΟΥΖΟΣ

ΒΟΥΔΑΣ

Μια Στοχαστική διερεύνηση της Βουδιστικής Σκέψης
Συγκλίσεις και αποκλίσεις με την Ευρωπαϊκή Σκέψη

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΣΚΕΨΗΣ

Σειρά: “Ο Κόσμος της Σοφίας, Τόμος 2ος”

Τα δοκίμια που ακολουθούν αποτελούν μια σειρά μαθημάτων που παρέδωσε ο συγγραφέας στο “Εργαστήριο Σκέψης”, την ‘Ανοιξη του 2015 στην Αθήνα. Ευχαριστούμε τον συγγραφέα για την παραχώρηση των κειμένων.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Το πλαίσιο της Ινδουϊστικής παράδοσης

Το ζήτημα της ευθύνης στη βουδιστική σκέψη

Η απ-ουσία και η κατοίκηση στο πουθενά (Ανεσιότητα και διαμονή. Μια συγκριτική διερεύνηση των σχέσεων της Βουδιστικής διδασκαλίας με την κλασική και νεώτερη Ευρωπαϊκή φιλοσοφία: Πλάτωνας, Heidegger, Levinas)

Η επιθυμία για Ολότητα

Η “μέση Οδός” και ο περιστρεφόμενος τροχός της αιτιότητας

Το ζήτημα του Θεού στη Βουδιστική σκέψη

Κινέζικη σκέψη και Βουδιστικό Ζεν

Πεπερασμένο και άπειρο (Μια Χεγκελιανή ερμηνεία της Βουδιστικής Σκέψης)

Συγκλίσεις και αποκλίσεις της Βουδιστικής Σκέψης με την μεταμοντέρνα σκέψη: Το ζήτημα της παρ-ουσίας, (Derrida - Deleuze - Guattari)

ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΒΟΥΔΙΣΤΙΚΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ

Η Βουδική διδασκαλία εμφανίστηκε και αναπτύχθηκε στην Ινδία σε μια εποχή που η Ινδουϊστική και Βραχμανιστική παράδοση της μεταφυσικής θρησκευτικότητας, όπως νοηματοδοούνταν μέσα στα πλαίσια των ιερών κειμένων, των Βεδών και των Ουπανισάδων, είχε αρχίσει να εξασθενεί. Οι μαγικοθρησκευτικές ιεροτελεστίες των Βεδών και οι αφηρημένες έννοιες της μεταφυσικής θρησκευτικότητας της Ουπανισαδικής σκέψης, δεν ενέπνεαν τον λαό. Η αντίδραση σ' αυτή την κατάσταση ήταν η έξαρση υλιστικών και σκεπτικιστικών ρευμάτων που αποδομούσαν την μεταφυσική ευλάβεια της θρησκείας και αμφισβητούσαν την ιερή αυθεντία των πηγών. Αυτή η εξέλιξη είχε ως συνέπεια την μεταβολή των φιλοσοφικού ενδιαφέροντος από τον αφηρημένο στοχασμό και την μεταφυσική έννοια στην βιωμένη έρευνα της ηθικής αξίας. Στην Ινδική ιστορία των ιδεών παρατηρείται αυτό που συνέβηκε και στην Αρχαία Ελλάδα, δηλαδή η μεταβολή του στοχασμού από τα μεταφυσικά συστήματα, των Πλάτωνα και Αριστοτέλη στον ηθικό στοχασμό των Στωϊκών και των Επικούρειων, στους Ελληνιστικούς χρόνους.

Σε αντίθεση με την σφοδρή κριτική και την αμφισβήτηση των μεταφυσικών συστημάτων της Ινδουϊστικής παράδοσης που άσκησαν τα υλιστικά και σκεπτικιστικά ρεύματα, η Βουδική διδασκαλία προσπάθησε να υπερβεί τις δογματικές προκαταλήψεις της παράδοσης και συγχρόνως να αποφύγει την αντιθρησκευτική αρνητικότητα των νέων ρευμάτων. Ο Βούδας επιχείρησε με το Λόγο και τη λογική να απαλλαγεί από τη μεταφυσική της θρησκείας και να θεμελιώσει μια βιοθεωρία της ηθικής κάθαρσης και λύτρωσης. Αρνήθηκε να μιλήσει για ό,τι δεν μπορεί

να εκφρασθεί με το Λόγο και να αποδειχθεί με την λογική επιχειρηματολογία. Η Υπέρτατη Αλήθεια του Όντος, ο Θεός, δεν εμπίπτουν στη σφαίρα του Λόγου και της απόδειξης με λογικά επιχειρήματα. Συνέπεια των παραπάνω ήταν ο Βούδας να μετατοπίσει το ενδιαφέρον του στοχασμού από τη λατρεία του Θεού στην ψυχή του ανθρώπου, από την μεταφυσική ενατένιση του Απόλυτου στην ηθική λύτρωση και τελείωση του ανθρώπου.

Η “επιστημολογική” μέθοδος της Βουδικής διδασκαλίας είναι να μην αναφέρεται σε οτιδήποτε δεν μπορεί η ορθολογική διάνοια να εννοήσει. Έτσι συγκροτείται μια εμπειρική ψυχολογία η οποία αποβλέπει στην απαλλαγή του ανθρώπου από το κακό που προκαλεί η άγνοια και αυτό μπορεί να επιτευχθεί με την αγάπη, τη συμπόνια και την αποδοχή του κάθε όντος. Η σκεπτικιστική διάθεση της Βουδικής διδασκαλίας ενάντια σε κάθε μεταφυσική αναζήτηση του Απόλυτου, που ακόμα και εάν υποθέσουμε ότι υπήρχε θα ήταν αδύνατο να το ανακαλύψουμε, διαμορφώνει την πεποίθηση ότι στόχος της φιλοσοφίας δεν είναι οι αφηρημένοι στοχασμοί, αλλά η πρακτική αντιμετώπιση και η θεραπεία του πόνου. Ενώ όμως ο Βούδας πρότεινει μια θεραπευτική μέθοδο για τον πόνο, εντούτοις δεν διατύπωσε σκέψεις που να περιγράφουν την κατάσταση της μακαριότητας, τη Nirvana, η οποία προκύπτει μετά τη φώτιση.

Η μετατόπιση της Βουδικής διδασκαλίας από την Ινδική παράδοση δεν συνιστά και ριζική ασυνέχεια σε σχέση μ’ αυτήν. Οι Δομικές αρχές της Ινδικής πνευματικότητας διατηρήθηκαν στην Βουδική διδασκαλία, για παράδειγμα και στον Βούδα ο εμπειρικός κόσμος, αυτό που ονομάζουμε αντικειμενική πραγματικότητα, θεωρείται ως μια αυταπάτη και η αναζήτηση της αλήθειας στοχεύει την εσωτερικότητα του ψυχισμού. Επίσης, όπως στην Ουπανισαδική σκέψη, Υπέρτατη Αλήθεια είναι το

Απόλυτο, στον Βούδα, Υπέρτατη Αλήθεια είναι ο Νόμος (Dharma) και η λύτρωση επέρχεται με τον στοχασμό, την πίστη στην ενότητα του κόσμου και την αυταπάρνηση. Η Ινδική παράδοση, όπως και στη Βουδική διδασκαλία, αποδέχεται την μετενσαρκώσεις (samsara) και το Νόμο του Κάρμα (Karma), την μεταβίβαση της ευθύνης από γέννηση σε γέννηση.

Πριν προχωρήσουμε να διευκρινήσουμε, περιεκτικά, τους παραπάνω όρους: Ουπανισάδες είναι τα ιερά ινδουϊστικά κείμενα, γραμμένα στα σανσκριτικά. Χρονολογούνται από τα τέλη της Βεδικής περιόδου (700 με 300 π.χ). Ερμηνεύουν τις Βέδες, εμμένοντας στην ανάγκη της λύτρωσης από τον κύκλο των μετενσαρκώσεων μέσω της γνώσης της απατηλής φύσης της πραγματικότητας. Το Dharma είναι ο Νόμος ή η Τάξη και αντιστοιχεί στον Ευρωπαϊκό όρο “Θρησκεία”. Σημαίνει τό σύνολο του Δέοντος, δηλαδή νόμους, έθιμα, καθήκοντα και υποχρεώσεις με τις οποίες και καθορίζεται η ένταξη καθενός σε μια από τις κάστες. Samsara είναι η αέναη ανακύκλωση με τις απειράριθμες μετενσαρκώσεις σε ανθρώπους, ζώα ή φυτά. Θεμελιακή πεποίθηση της Ινδικής σκέψης είναι η κυκλική επανάληψη, η οποία αποκλείει την ιστορικότητα των όντων και καταξιώνει την κατεστημένη κοινωνική διαστρωμάτωση με το μεταφυσικό επιχείρημα του απaráλλακτου χαρακτήρα του ανθρώπου και της ανθρωπότητας. Karma είναι τα έργα που πράττει ο κάθε άνθρωπος, έργα καλά ή κακά, όπως αξιολογούνται από τον Νόμο, το Dharma.

Σε αντίθεση όμως με την Ινδική παράδοση η Βουδική διδασκαλία απορρίπτει τον πολυθεισμό της αρχαίας Βεδικής παράδοσης και αποφεύγει να μιλήσει για το Απόλυτο, όπως κάνει η Ουπανισαδική σκέψη, που το θεωρεί ως Την Εγγενή Ουσία, Την Άχρονη Πληρότητα. Οι Ουπανισάδες διδάσκουν ότι η πραγματική ύπαρξη του ανθρώπου είναι το Atman, ο θείος σπινθήρας, το φως που φωτίζει τον κάθε άνθρωπο. Η

Γνώση του Αιώνιου Όντος μπορεί να προσπελασθεί όταν ο άνθρωπος επιχειρήσει μια αυθυπέμβαση της συνείδησης του ατομικού εγώ και αποδεχτεί ψυχικά και ηθικά την άχρονη συνείδηση του Αιώνιου όντος (Brahman), φορέας του οποίου είναι ο ίδιος. Σε αντίθεση με το Δυτικό τεχνικο-επιστημονικό πνεύμα που δεν υποτίμησε και δεν αγνόησε την μελέτη του υλικού κόσμου της φαινομενικότητας (Maya), το Ινδικό Πνεύμα, αξίωσε την επαφή με τον άχρονο κόσμο του Αιώνιου Είναι. Η επαφή αυτή διέρχεται μέσω της ηθικής συνείδησης του ανθρώπου, η σύσταση της οποίας είναι ίδιας τάξης (άυλης) με το Θείο Ον. Μ' αυτή την έννοια το Atman είναι απρόσωπο και υπερ-αισθητό, δηλαδή καθολικό και πνευματικό, θα λέγαμε ότι το Atman ιερούργει το φανέρωμα του Αιώνιου Brahman.

Το γεγονός ότι ο Βούδας απέφυγε να μιλήσει για το Απόλυτο δεν σημαίνει ότι απέρριπτε την ύπαρξή του ούτε και την αποδέχτηκε. Διατήρησε μια στάση εποχής (γνωσιοθεωρητική στάση των αρχαίων Σκεπτικών, η οποία αξιοποιήθηκε από τον φιλόσοφο Χούσερλ ως μεθοδολογική αρχή κατά την άσκηση της φαινομενολογικής μεθόδου). Επίσης, η άρνηση του Βούδα να μιλήσει για κάτι που δεν μπορεί να γνωρίζει με το Λόγο ή που δεν μπορεί να διατυπώσει με τη γλώσσα, μας θυμίζει την φράση του Αυστριακού φιλόσοφου Βιτγκενστάιν “για ότι δεν μπορούμε να μιλήσουμε καλό θα ήταν να σιωπήσουμε”. Άλλωστε η αποδοχή του Απόλυτου συνιστά μια μεταφυσική υπόθεση, η οποία ούτε λογικά μπορεί να αποδειχθεί ή να διαψευστεί, αλλά ούτε και εμπειρικά μπορεί να επαληθευτεί. Συνιστά μια υπαρξιακή πίστη που κινείται πέραν του οντολογικού χώρου των ορθολογικών συλλογισμών, μια πράξη εμπιστοσύνης που αποφασίζεται με αποκλειστικό γνώμονα την προσωπική βεβαιότητα της υποκειμενικής αλήθειας και την αποδοχή ενός συστήματος μη μετρήσιμων αξιών που δεν επιδέχονται επιστημονικής τεκμηρίωσης. Ως εκ τούτου ο Λόγος περί Απόλυτου

θεμελιώνεται σ' ένα άλμα πίστης, μιας που στην περίπτωση του Απόλυτου γίνεται οντολογικά υπαρκτό αυτό που δεν μπορεί να εννοιολογηθεί. Η έννοια διαμεσολαβεί τον νου και τον κόσμο, όταν μιλάμε για το Απόλυτο, αναλύουμε την ιδέα του απόλυτου και τη χρήση μιας λέξης. Βλέπουμε ότι Λόγος και πίστη διατηρούν συμμετρική σχέση. Ο Βούδας, απέφυγε τη δυαδική αντίληψη της σκέψης και της γλώσσας και σιώπησε στο ερώτημα του Απόλυτου.

Σ' αυτό το σημείο σκεφτόμαστε το θεώρημα της μη πληρότητας του Γκέντελ. Σύμφωνα μ' αυτό κανένα τυπικό κλειστό σύστημα δεν είναι συνεπές. Δηλαδή κανένα τυπικό κλειστό συνεπές σύστημα δεν μπορεί να αποδείξει τη συνέπειά του. Για να είναι συνεπές ένα σύστημα πρέπει να είναι α-συνεπές, δηλαδή να έχει στον πυρήνα του τη μη – αποδειξιμότητα της συνέπειάς του. Μονάχα ένα ανοικτό, δηλαδή α-συνεπές, σύστημα μπορεί να αποδείξει τη συνέπειά του.

Ο Βούδας, σιώπησε στο μεταφυσικό ερώτημα του Απόλυτου και του Υπερβατικού Νοήματος, αποδέχτηκε την παροδική και φευγαλέα όψη του κόσμου και τις αέναες μεταβολές της ψυχικής ζωής του ανθρώπου. Τίποτε δεν διατηρείται Ίδιο και Αμετάβλητο, η αρνητικότητα του γίνεσθαι, μεταβάλλει αέναα τα όντα. Τίποτα δεν διαθέτει Εγγενή Ουσία (Είναι), δεν είναι Πλήρες. Το Κενό (μη Ον) κυριαρχεί. Έτσι η Βουδική διδασκαλία επιχείρησε να διατυπώσει μια μη μεταφυσική και μη ιδεαλιστική σκέψη, μια σκέψη που να διέπεται από απόλυτη εμμένεια. Βέβαια διατηρήθηκαν μεταφυσικά στοιχεία, τα οποία ενσωματώθηκαν από την Ινδική θρησκευτική μυθολογία, όπως οι αναγεννήσεις (Samsara) και ο Νόμος του Karma, αλλά και η Ιδέα του Dharma, ο “υπέρτατος Νόμος”.

ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ

Στη Βουδική διδασκαλία, ο λόγος της επιθυμίας για ύπαρξη, άρα της οδύνης, της δυστυχίας στον κόσμο, οφείλεται στο γεγονός ότι αποδίδουμε απόλυτη ύπαρξη στις καταστάσεις και ουσία στα όντα. Αυτή η πλάνη διαμορφώνεται από την αντίληψη ότι τα πράγματα και τα όντα διατηρούν την ταυτότητά τους με την πάροδο του χρόνου, η ύπαρξή τους δηλαδή έχει συνέχεια και διάρκεια. Οι άνθρωποι αγνοούν την αέναη ροή του χρόνου και των αδιάλειπτων μεταμορφώσεων του γίνεσθαι. Η αντίληψη ότι τα όντα και τα πράγματα διατηρούν την ταυτότητά τους στο χρόνο, η πεποίθηση ότι τα όντα και τα πράγματα, παρά τις μεταβολές τους, θεμελιώνονται σε “κάτι” στέρεο και σταθερό, ο Βούδας την απέδωσε στον Νόμο της Αιτιότητας. Σύμφωνα με τον Νόμο της Αιτιότητας, η βούληση καθορίζει τις ενέργειες και παράγει την συμπαντική εξέλιξη. Η μία ενέργεια συνδέεται αρμονικά με την άλλη, σε μια διαδικασία αυτομεταβολής και αυτομεταμόρφωσης. Να μην συγχέουμε την αιτιότητα με την ντετερμινιστική νομοτέλεια. Το γεγονός ότι όντα και πράγματα συνδέονται με αιτιακούς δεσμούς δεν σημαίνει ότι αυτοί οι δεσμοί είναι προκαθορισμένοι και κατατείνουν αναπότρεπτα σε ένα προοικονομημένο τέλος. Η δύναμη της βούλησης μπορεί να μεταβάλλει την κατεύθυνση της αιτιότητας και να συνάψει καινούργιους αιτιώδεις δεσμούς, σ’ αυτό το σημείο αναδεικνύεται η ευθύνη. Εάν αυτή η ατελεύτητη ροή του γίνεσθαι δεν γίνεται αντιληπτή, αυτό οφείλεται στην τομή στο συνεχές του γίνεσθαι και στην παραγωγή αποσπασματικών ασυνεχειών. Ο ίδιος ο Λόγος, η διάνοια και το ενσυνείδητο εγώ τέμνουν το συνεχές του γίνεσθαι σε διακεκριμένες κατηγορίες, οι οποίες συνδέονται μεταξύ τους με ιστορικοκοινωνικά

κριτήρια και συγκροτούν την παράσταση του εμπειρικού, ανθρωποκεντρικού κόσμου.

Από την άλλη όμως η Αιτιότητα αποκλείει τη δημιουργία καινοτόμων και απορόβλεπτων καταστάσεων και αυτό γιατί έχει τον χαρακτήρα της οργανικής ανάπτυξης μιας κατάστασης, ενός προγράμματος ή ενός πράγματος σε κάτι άλλο. Αυτό σημαίνει ότι στην βουδική σκέψη κυριαρχεί η αναγκαιότητα της αιτιότητας και εκλείπει η ελευθερία του απρόβλεπτου, του έκτακτου, του τυχαίου παράγοντα. Ενώ ο Βούδας αναγνωρίζει τη χρονική διάσταση της ύπαρξης, από την άλλη αντιμετωπίζει το χρόνο, αποκλειστικά, ως συμμετρική δομή με αιτιοκρατικό χαρακτήρα. Από τη σύγχρονη φυσική γνωρίζουμε ότι η απροσδιοριστία και η ασυμμετρία είναι εγγενείς καταστάσεις του φυσικού κόσμου αλλά και του νου και της σκέψης. Δεν αντιπαραβάλλουμε έναν αιτιοκρατικό κόσμο που διέπεται από νόμους, οι οποίοι δεν επιτρέπουν την δημιουργικότητα και την καινοτομία με έναν κόσμο ανερμάτιστο, τυχαίο και άνευ νοήματος, όπου τίποτε δεν μπορεί να προβλεφθεί. Αυτές είναι δύο αλλοτριωτικές μεταφυσικές παραστάσεις, δηλαδή ενός απόλυτα αιτιοκρατικού κόσμου χωρίς δημιουργία και ενός κόσμου, απόλυτα τυχαίου και χαοτικού μπορούν να παραχωρήσουν τη θέση τους σε μια παράσταση συνθετική όπου ο χρόνος ενεργεί διπλά, διαφορούμενα, αινιγματικά και παράδοξα. Ο χρόνος το ανοιχτό ερώτημα στην υπερβατικότητά του είναι η μη συμμετρική σχέση Είναι και μη Είναι, Παν και Τίποτα, Πλήρες και Κενού. Στο χωροχρονικό του ξεδίπλωμα ο Κόσμος εκδηλώνεται μέσω των πολλαπλών μεταμορφώσεων του, συνδυάζοντας σε μια ανοικτή ενότητα, κανονικότητα και τυχειότητα, νομοτέλεια και απροσδιοριστία, αναγκαιότητα και ενδεχομενικότητα. Ο Χρόνος είναι ο μετέωρος ρυθμός που σχετίζει και συντονίζει τις αντιθέσεις, ανοίγει προοπτικές και γόνιμες δυνατότητες. Χρόνος και σκέψη δεν διακρίνονται, αντιστοιχίζονται και λειτουργούν

συμπληρωματικά, η σκέψη σκέπτεται το χρόνο, μέσα στο χρόνο, με το χρόνο, είναι ο χρόνος που σκέπτεται τον εαυτό του. Ο Χρόνος είναι βιωμένος (υπαρξιακός-ψυχολογικός), αλλά και χρόνος που η σκέψη μας τον σκέπτεται (κοσμολογικός).

Το παράδοξο που ανακύπτει από τη Βουδική διδασκαλία είναι πώς είναι δυνατόν να αποδίδεται ευθύνη στον άνθρωπο από τη στιγμή που εκλείπει η ταυτότητα του εγώ, η εγγενής ουσία του εγώ; Αυτό το ερώτημα διατηρείται μετέωρο και δεν θα μπορούσε να είναι διαφορετικά γιατί η απόρριψη της ευθύνης θα οδηγούσε σε κατάρριψη του Karma και εάν δεν υπήρχε Karma δεν θα μεταβιβαζόταν η ευθύνη στις επόμενες αναγεννημένες υπάρξεις (Samsara). Διάφορες εξηγήσεις έχουν διατυπωθεί για να επιλύσουν αυτό το παράδοξο. Μία από τις μεταφυσικές εξηγήσεις είναι αυτή που αποδίδει στην αλυσίδα της αιτιότητας την δύναμη του Karma. Το αποφασιστικό στοιχείο που κρίνει την διαιώνισή της αλυσίδας της αιτιότητας και κατ' επέκταση του Karma είναι η τελευταία σκέψη του ανθρώπου. Η τελευταία σκέψη του ανθρώπου δείχνει την ουσιώδη φύση του ανθρώπου. Η τελευταία σκέψη δείχνει τον πόθο του ανθρώπου, εφόσον ο άνθρωπος δεν έχει λυτρωθεί στη ζωή, δηλαδή δεν έχει φθάσει στην κατάσταση της Nirvana. Ο συνδυασμός της τελευταίας σκέψης του ανθρώπου, που ουσιώνει την ψυχική του ιστορία, και η δίψα για ζωή είναι τα γνωρίσματα που διατηρούνται και μεταβιβάζονται στις μετενσαρκώσεις. Η κατάσταση της μακαριότητας και η φώτιση που την συνοδεύει είναι εκείνη η ψυχική συνθήκη όπου έχει αποσβεστεί η επιθυμία για ζωή και έτσι διακόπτεται ο κύκλος των ανέμων αναγεννήσεων κατ' επέκταση αίρεται η ευθύνη ή η ανευθυνότητα. Η Nirvana είναι η απόλυτη αταραξία της ψυχής, η αποδοχή της κενότητας της ύπαρξης και της μηδαμινότητας της ζωής και του Κόσμου.

Η ΑΠ - ΟΥΣΙΑ ΚΑΙ Η ΚΑΤΟΙΚΙΣΗ ΣΤΟ ΠΑΝΤΟΥ ΚΑΙ ΠΟΥΘΕΝΑ

“Εκείνο το πνεύμα που, σαν το νερό, μεταμορφώνεται συνεχώς “αντίστοιχα με τις δέκα χιλιάδες περιστάσεις” δεν μπορεί να αποκληθεί οικείο.”

Αυτό που λέει η Βουδική διδασκαλία είναι ότι η επιθυμία για ζωή που είναι η αιτία του πόνου οφείλεται στην άγνοια του φευγαλέου και παροδικού κόσμου. Η άγνοια δημιουργεί την επιθυμία της Μεταφυσικής του Άχρονου και Αμετάβλητου Κόσμου και της εγγενούς ουσίας του εγώ. Έτσι η Βουδική διδασκαλία καλεί στην αποδοχή της κενότητας, της απουσίας του κόσμου και της ύπαρξης και στην αποδέσμευση από την μάταιη αναζήτηση μεταφυσικών θεμελίων που να εδραιώνουν τον κόσμο και την ψυχή και προτείνει την “κατοίκηση στο πουθενά”. Η απουσία περιβάλλει την ύπαρξη με κάτι ονειρικά-μετέωρο γιατί δεν επιτρέπει καμία μονοσήμαντη, οριστική, δηλ. υποστασιακή οριοθέτηση των πραγμάτων. Το άτομο είναι ατελείωτα μεταβλητό, έτσι δεν είναι προσιτό σε καμία ψυχολογία, σε καμία ψυχανάλυση. Το υποκείμενο δεν είναι ούτε το "εγώ" ούτε το "αυτό". Ο κόσμος είναι ένα όνειρο, η απουσία διατηρεί τα πάντα σ' έναν ονειρικό μετεωρισμό. Η “κατοίκηση στο πουθενά” είναι η αποδέσμευση από τον προστατευτικό χώρο της οικίας. Οικία εννοούμε, συμβολικά, τον τόπο της ψυχής και της εσωτερικότητας, των ικανοτήτων και των δυναμικών του, τον οποίο αισθάνεται ο άνθρωπος ότι τον κατέχει και είναι ιδιοκτήτης του. Οικία (σπίτι) είναι ο τόπος αυτής της οικονομικής ύπαρξης, δηλαδή είναι ο τόπος της κατοχής και της συλλογής. Η κατοίκηση στο πουθενά παριστά την αντιθετική μορφή προς την οικονομία.

Όλη τη Δυτική Φιλοσοφική Σκέψη μπορούμε να τη θεωρήσουμε μια σκέψη του Οίκου και την Ύπαρξη, μια Οικο-νομική Ύπαρξη. Ακόμα και ο

Heidegger που επιχειρήσει να στοχαστεί το Είναι και το Ον στην Ενότητα και τη Διαφορά τους δεν αποδεσμεύθηκε, εντελώς, από το ιδεώδες του Οίκου. Η ανάλυση του Dasein του Heidegger διατυπώνει ουσιαστικά μια οικονομική ύπαρξη. Το Dasein βλέπει τον κόσμο μόνο ως προς τον εαυτό του, ως προς τις δυνατότητες του είναι του. "Είναι-στον-κόσμο" θα πει τελικά είναι-παρ'-εαυτόν-κατ'-οίκον. Η "μέριμνα" ως μέριμνα για τον εαυτό θα ήταν η φύση του οίκου, εννοημένου ως "εκ-στατικού χαρακτηριστικού". Η μέριμνα ψυχώνει το είναι - στον - κόσμο. Το Dasein δεν μπορεί να περιπλανηθεί. Κάθε στροφή του υποκειμένου στον κόσμο είναι επιστροφή στον εαυτό του. Σε κάθε τι συνειδητό είναι συνειδός του εαυτού του. Ένα εγώ-είμαι συνοδεύει κάθε παράστασή του.

Η πεποίθηση για το Είναι εξαρτάται από την συνείδηση της συνείδησης, την αυτοσυνείδηση, ότι περιέχεται στον συνειδησιακό χώρο νοείται ως υπαρκτό. Ο Levinas συγκρίνει αυτό το υποκείμενο με τον Οδυσσέα: "η συνείδηση, μέσα απ' όλες τις περιπέτειες, επανευρίσκεται ως ο εαυτός της, επιστρέφει στον εαυτό της όπως ο Οδυσσέας, που μ' όλα τα ταξίδια του κατευθύνεται μόνο στο νησί του." Ο Levinas αντιδιαστέλλει στην οικονομική ύπαρξη του Οδυσσέα την αρχετυπική μορφή του Αβραάμ, ο οποίος "εγκαταλείπει την πατρίδα του για πάντα, για να ξεκινήσει για μια ακόμη άγνωστη χώρα".

Η κατοίκηση στο πουθενά ως περιπλάνηση προϋποθέτει μια ριζική παραίτηση από την ένταξη σ' ένα χώρο, την ιδιοποίηση του, κατοχή του, την κτήση του, τον έλεγχό του. Ο Γιαπωνέζος ποιητής των χαϊκού Bashō απο-πλανά τον εαυτό του και την κτήση του. Η περιπλάνησή του δεν κατευθύνεται προς το μέλλον της υπόσχεσης. Η χρονικότητα της περιπλάνησης είναι δίχως μέλλον, περιπλανάται κάθε στιγμή, διαμένει στο εκάστοτε παρόν και από την περιπλάνησή του λείπει κάθε τελεολογικό ή θεολογικό νόημα.

Η περιπλάνηση στο πουθενά αποτελεί μια συμβολική μορφή αντίθετη από τις Δυτικές αρχετυπικές μορφές της περιπλάνησης του Οδυσσέα και του Αβραάμ. Ο Οδυσσέας αποβλέπει σ' ένα σκοπό και μ' αυτή την έννοια προϋποθέτει την παλιννόστηση. Αλλά, ούτε κι ο Αβραάμ μπορεί να περιπλανηθεί γιατί, όπως ο Μωυσής, είναι καθοδόν προς έναν υπεσχημένο οίκο.

Η περιπλάνηση ή η κατοίκηση στο πουθενά είναι ακατανόητη στην Αρχαιοελληνική μεταφυσική, αλλά και στη χριστιανική θρησκευτικότητα. στον Πλάτωνα. Ακόμα και μετά τον θάνατο κανείς δεν εγκαταλείπει τον οίκο. Στην "Απολογία" ο Σωκράτης, σχετικά με τον θάνατο, μιλά για μια "μετοίκηση της ψυχής". Η "μεταβολή", της ψυχής κατά τον θάνατο, δεν την καθιστά ανέστια, άστεγη. Η μετακόμιση ή η μετοίκηση δεν είναι περιπλάνηση. Η ψυχή εγκαταλείπει έναν οίκο για να φθάσει σ' έναν άλλο οίκο. Ο θάνατος είναι μετοίκηση από έναν οίκο σ' έναν άλλο. Για τον Πλάτωνα ο θάνατος είναι μια επιχείρηση της "ψυχής" να ξεφύγει από τον πεπερασμένο οίκο του σώματος, το οποίο το χαρακτηρίζει τάφο της ψυχής, προς μια επουράνια κατοίκηση. Ο οίκος προς τον οποίο η ψυχή είναι καθοδόν είναι καλύτερος από τον οίκο που αφήνει. Είναι ο τόπος του "αμιγούς", του "μονοειδούς" όπου δεν συμβαίνει καμιά αλλαγή, καμιά μεταβολή, καμιά μεταμόρφωση, όπου όλα μένουν ταυτόσημα με τον εαυτό τους. Ο υπερουράνιος οίκος διαφυλάγει την ταυτότητα.

Η "Πολιτεία" του Πλάτωνα μπορεί να διαβαστεί ως βιβλίο για την οικονομία. Ο διάλογος περιγράφει μια οικονομική ύπαρξη. Η κριτική εναντίον των ποιητών, την οποία ο Πλάτων διατυπώνει στην "Πολιτεία", συνιστά συγχρόνως μια κριτική εναντίον της περιπλάνησης και της μεταμόρφωσης. Στον "ιερό", "θαυμαστό" και "ηδύ" ποιητή, ο Πλάτων απαγορεύει την είσοδο στην πόλη. Τον αφήνει να περιπλανάται έξω από την πόλη. Στον Πλάτωνα η μεταφορά του "πτερώματος", που ανυψώνει

την ψυχή στον ουρανό, αποδίδει παραστατικά την εσωτερική της φύση. Η μεταφυσική αντίθεση μεταξύ κάτω και άνω κυριαρχεί σ' αυτήν την μεταφορικότητα της ψυχής. Η ψυχή έχει έφεση για το θείον, το αθάνατον, αντίθετα το κενό δεν μπορεί να είναι αντικείμενο της όρεξης και αυτό γιατί το κενό είναι μηδέν, εκκενώνει κάθε όρεξη. Το κενό είναι κατάσταση της καθημερινής εμπειρίας και όχι κατάσταση της εκστατικότητας του θείου. Επιπλέον, το κενό, δεν μπορεί να αποκληθεί μονοειδές γιατί έχει κενωθεί από κάθε μορφή (είδος).

Η κατοίκηση στο πουθενά δεν συνδηλώνει καμιά φυγή από τον κόσμο, δεν σημαίνει άρνηση της διαμονής σ' αυτόν τον κόσμο. Ο φωτισμένος δεν βρίσκεται χαμένος σε μια έρημο του <μηδενός>. Πολύ περισσότερο κατοικεί "καταμεσίς στον συνωστισμό της πεπατημένης". Η πουθενά κατοίκηση είναι κατοίκηση, κατοίκηση του κόσμου, δίχως όμως σταθερό, αμετάβλητο και μόνιμο εγώ που να θεωρείται ο ιδιοκτήτης της κατοικίας. Έτσι ο ζεν βουδισμός αποδεδειγμένος από την μεταφυσική της ουσίας, την άρνηση του χρόνου προς χάριν ενός άλλου κόσμου αρνείται την παρουσία του κενού, όσο και την παρουσία του είναι, καταφάσκει τον κόσμο που στο συγχρονικό-διαχρονικό του ξετύλιγμα εκδηλώνεται τόσο ως κενό όσο και ως είναι.

Μ' αυτή την έννοια, η κατοίκηση στο πουθενά, συνδηλώνει την κατάφαση στην κατοίκηση. Όμως αυτή η κατοίκηση έχει διέλθει μέσα από το όχι του πουθενά και του κενού, μέσα από τον θάνατο. Ο κόσμος είναι <θεματικά> ο ίδιος. Όμως τρόπον τινά έχει γίνει κατά το κενό ελαφρύτερος. Η αποδοχή του θανάτου δέχεται την κατοικία, αλλά όχι τον ιδιοκτήτη, δέχεται την φιλοξενία της κατοικίας που προσφέρεται, αλλά όχι τον διαχειριστή.

Αυτό το κενό κάνει την κατοίκηση περιπλάνηση. Η κατοίκηση στο πουθενά δεν αρνείται λοιπόν απλά τον οίκο και την κατοίκηση. Πολύ

περισσότερο διανοίγει μια πρωτογενή διάσταση της κατοίκησης. Σου επιτρέπει να κατοικείς δίχως να είσαι κατ' οίκον στον εαυτό σου, δίχως να στεγάζεσαι στον εαυτό σου, δίχως να θεωρείς ότι είσαι ιδιοκτήτης του εαυτού σου. Ανοίγει το σπίτι, το προδιαθέτει φίλια. Μ' αυτό, το σπίτι εκσωτερικεύεται και γίνεται ξενώνας.

Η "κατοίκηση στο πουθενά" θέτει το παράδειγμα της ταυτότητας ριζικά σε αμφισβήτηση. Καμιά έφεση για το αμετάβλητο δεν ψυχώνει την καρδιά: "Το πνεύμα αλλάζει αντίστοιχα με τις δέκα χιλιάδες περιστάσεις, / κι αυτή η μεταβολή είναι πράγματι μυστηριακή - / όταν η ουσία αναγνωρίζεται στην αντα-πόκρισή του με την ροή, / τότε δεν υπάρχει ούτε χαρά ούτε πόνος. Η καρδιά της κατοίκησης στο πο-υθενά, της καρδιάς που δεν εδράζεται σε στέρεο θεμέλιο, συνίσταται στο ρυθμό της μεταβολής των πραγμάτων. Δεν μένει όμοια με τον εαυτό της. Η κατοίκηση στο πουθενά είναι μια θνητή κατοίκηση. Λυμένη η καρδιά δεν μένει προσ-κολλημένη σε τίποτα, δεν γνωρίζει ούτε χαρά ούτε πόνο, ούτε αγάπη ούτε μίσος. Η καρδιά που δεν κατοικεί πουθενά είναι τρόπον τινά υπερβολικά κενή για να μπορεί ν' αγαπά ή να μισεί, να χαίρεται ή να πονά. Η ελευθερία του λυσίματος παριστά μια μοναδική αδιαφορία. Σ' αυτήν την ισο-τιμία η καρδιά είναι φίλια προς όλα όσα έρχονται και φεύγουν.

ΕΠΙΘΥΜΙΑ ΓΙΑ ΟΛΟΤΗΤΑ

Η επιθυμία για Ολότητα προκύπτει από την έλλειψη Ολότητας. Ο άνθρωπος επιθυμεί αυτό που του λείπει και αυτό που του λείπει είναι να ενωθεί με το Όλον, από το οποίο έχει αποσπασθεί, λόγω του Λόγου, της σκέψης και της αυτοσυνείδησης. Ο άνθρωπος αναγνωρίζει ότι είναι ένα

απόσπασμα της Ολότητας, επιθυμεί να γνωρίσει και να κατανοήσει για να ενσωματωθεί με το ριζικά Άλλο, την ριζική ετερότητα, την Ολότητα. Βέβαια η ριζική ετερότητα διαφεύγει κάθε δυνατότητας ενοσιολόγησης και συμβολικής αναπαράστασης. Και αυτό που διαφεύγει είναι το αίτιο της επιθυμίας, ο απέραντος χώρος της ελευθερίας.

Από την έλλειψη Ολότητας δημιουργείται το πένθος της Ολότητας, θεμελιώδες γνώρισμα του ανθρώπινου ψυχισμού. Ο Βούδας αρνείται την μιλήσει για το Άφατο, το Ανείπωτο, την Ολότητα ως ένα Υπερβατικό Ον με Άχρονη Ουσία, καταφάσκει στο Κενό, στο Τίποτε, στο Μηδέν που βιώνει η ύπαρξη. Βέβαια αυτή η οντολογική βιωματική κατάσταση της ύπαρξης μετουσιώνεται μέσω του νοητικού εξορθολογισμού σε διακεκριμένες ψυχικές, νοητικές και γλωσσικές κατηγορίες που ορθώνουν έναν κόσμο, τον κόσμο της εμπειρίας.

Για τον Βούδα, δεν χρειάζεται ο άνθρωπος να επιθυμήσει την Υπερβατική Ολότητα, αλλά να καταφάσκει στο συν-βάν του Κόσμου, και όχι να το αρνείται προσφεύγοντας στον Άχρονο Κόσμο του Υπερβατικού Όντος, του οποίου η εμπειρική ύπαρξη είναι η Maya, ο ίσκιος ή το είδωλο, όπως υποστηρίζει η παραδοσιακή φιλοσοφία. Η βουδική σκέψη αρνείται τον διπλασιασμό του κόσμου σε αισθητό και υπεραισθητό, εμπειρικό και υπερβατικό ή υπερβατολογικό, άλλωστε αυτές οι νοητικές κατηγορίες είναι μεταφυσικές αφαιρέσεις, απότοκες της μεταφυσικής διχοτόμησης του Κόσμου, σε φαινομενικό και πραγματικό σε φυσικό και νοητικό. Το γεγονός όμως ότι αρνείται τις μεταφυσικές αντιθέσεις δεν σημαίνει ότι αποδέχεται ή απορρίπτει την Ολότητα. Σιωπά. Αυτό που υπαινίσσεται η στάση του Βούδα, η άρνησή του δηλαδή να κάνει έννοια το Απόλυτο, το Όλον και να του αποδώσει νόημα είναι ότι δεν υπάρχει το Σύμπαν του Λόγου, δεν υπάρχει Σύμπαν Αναφοράς (Univers discours). Έτσι ανοίγει ένα ρήγμα στην έννοια της Ολότητας και αίρει το πένθος της

Ολότητας που προκύπτει από την απώλειά της. Τίποτα δεν είναι Όλον. Μ'αυτή την έννοια η λογική που διέπει τη Βουδική διδασκαλία δεν είναι μια λογική του Όλου που είναι μια λογική διακρίσεων στο βαθμό που η κατασκευή της απορρέπει από την εξαίρεση ή τον αποκλεισμό όλων εκείνων που δεν διαθλονται την απαιτούμενη ιδιότητα, αλλά μια λογική του μη Όλου, η οποία αποκλείει τις διακρίσεις, δεδομένου ότι αδύνατον να οριστεί η ύπαρξη οποιασδήποτε εξαίρεσης. Η λογική του Κενού ή του Τίποτα δεν διακρίνει, δεν αποκλείει, δεν εξαιρεί.

Σε αυτό το σημείο μας έρχεται στο νου το παράδοξο του Ράσελ, η αδιέξοδη αντιφατικότητα της μαθηματικής λογικής. Έστω w το κατηγορημα: κατηγορημα που δεν μπορεί να κατηγοριοποιηθεί με τον εαυτό του. Μπορούμε να κατηγοριοποιήσουμε το w με τον εαυτό του; Όποια και εάν είναι η απάντηση, θετική ή αρνητική, το αποτέλεσμα αποκρυσταλλώνεται σε αντίφαση. Το παράδοξο του Ράσελ άνοιξε ένα ρήγμα στην έννοια της Ολότητας. Ακριβώς γι' αυτό η κατάφαση της βουδιστικής σκέψης στο Τίποτα ή το κενό, που συνιστά το συμβάν (συνβαίνει) του Κόσμου δεν επιδέχεται οποιαδήποτε λογικής ή μαθηματικής-αλγοριθμικής τεκμηρίωσης. Είναι εγγενώς απροσδιοριστογενές και όποια πρόταση επιχειρήσει να το διατυπώσει είναι αναποφάνσιμη. Το Κενό είναι ασύστατο και ουδέτερο, εκφάινεται πολλαπλώς μέσα από ένα τοπο-θετημένο δίκτυο σχέσεων.

Η μεταφυσική της Άχρονης Ολότητας (Είναι), τόσο στην Αρχαιοελληνική όσο και στη Χριστιανική παράδοση, αρνείται την οριστική εκμηδένιση της ανθρώπινης ύπαρξης, μιας που παραπέμπει στην μετοίκισή της στον Αιώνιο Κόσμο των Ψυχών (Πλάτωνας) και στην Αιώνια Βασιλεία του Θεού, ενώ η διδασκαλία του Βούδα αποδέχεται το αμετάκλητο του ανθρώπινου θανάτου και την επιστροφή του Μηδέν. Άλλωστε ο κύκλος της αιτιότητας περιστρέφεται αιώνια και το "γίγνεσθαι" αποτελεί το

μεταβατικό στάδιο από το μηδέν στο μηδέν. Το “γίγνεσθαι” είναι η μέση οντολογική κατάσταση μεταξύ ύπαρξης και ανυπαρξίας και αυτή η κατάσταση δεν είναι στατική, αλλά δυναμική και εξελικτική, οι στιγμές του γίγνεσθαι σχετίζονται μεταξύ τους και συγκροτούν τον αιτιώδη δεσμό που συνιστά το γίγνεσθαι, μια διαδικασία που είναι αέναα σε ροή. Για τον Βούδα “δεν υπάρχει σταθερή στιγμή όπου το γίγνεσθαι καθίσταται ον: την στιγμή που το συλλαμβάνουμε με τα κατηγορήματα της μορφής και της ουσίας έχει ήδη αλλάξει σε κάτι άλλο”. Πέραν από την αποδοχή του Μηδενός, η Βουδική διδασκαλία αποδέχεται το μη νόημα, λόγω της συμμετοχής του ανθρώπου στο αέναο γίγνεσθαι του χρόνου. Θα λέγαμε, πολύ σχηματικά, ότι για τον Βούδα, το μη Νόημα είναι Το Νόημα, το μη Είναι είναι το Είναι, το Τίποτα είναι το Όλον, το Κενό είναι το Πλήρες, το Μηδέν είναι το Παν. Με βάση τα παραπάνω θα μπορούσαμε να ενσωματώσουμε δημιουργικά το θάνατο, που προκύπτει από το γίγνεσθαι του χρόνου, στη ζωή και να συμφιλιωθούμε με τη θνητότητα. Κάθε ον πεθαίνει και γεννιέται αενάως και με αυτή την έννοια η μεταφυσική αντίθεση ζωής και θανάτου, αίρεται. Η συμπόνοια για τα όντα προκύπτει λόγω της αποδοχής του αμετάκλητου του θανάτου και της ματαιότητας για τη ζωή που την συνοδεύει.

Η “ΜΕΣΗ ΟΔΟΣ”

ΚΑΙ

Ο ΠΕΡΙΣΤΡΕΦΟΜΕΝΟΣ ΤΡΟΧΟΣ ΤΗΣ ΑΙΤΙΟΤΗΤΑΣ

Ποια είναι όμως η αφετηρία της Βουδικής διδασκαλίας; Η παραδοχή ότι:
α) η ζωή είναι πόνος, β) ο πόνος οφείλεται σε αιτίες, η βασικότερη όλων είναι η δίψα για ζωή, η επιθυμία για ζωή, γ) η επιθυμία αυτή μπορεί να

αρθεί και δ) υπάρχουν τρόποι που συμβάλλουν στην απαλλαγή από τον πόνο. Αυτός ο συλλογισμός θεμελιώνεται σε τέσσερις παραδοχές, αυτό που ονομάζεται στη βουδιστική εννοιολογία οι “τέσσερις ευγενείς αλήθειες” και στα σανσκριτικά (catvari aryani satyani). Πώς όμως δημιουργούνται αυτές οι “τέσσερις ευγενείς αλήθειες”; Από τους πέντε skandhas (1. Το φυσικό σώμα, 2. Η αίσθηση, 3. Η αντίληψη, 4. Η βούληση και οι ιδιότητές της, 5. Η συνείδηση και η επίγνωση των συνειδησιακών περιεχομένων. Αυτοί οι πέντε σχηματισμοί μεταβάλλονται συνεχώς και σ’ αυτές τις μεταβολές δημιουργείται το υπαρξιακό κενό που παράγει τον ψυχικό πόνο και τα ηθικά παράδοξα. Οι “τέσσερις ευγενείς αλήθειες” ακυρώνονται μέσω της “οκταπλής ευγενούς ατραπού” ή των “οκτώ αρετών”, οι οποίες αποκαλούνται “μέση οδός”. Με την “μέση οδό” απαλλάσσεται ο άνθρωπος από τις πέντε skandhas,, τους πέντε “σχηματισμούς”.

Ο λόγος του Βούδα δείχνει ότι πρέπει να αποφεύγουμε τα άκρα του ψυχικού, ηθικού και διανοητικού φάσματος. Το ένα άκρο είναι η ηδονή των αισθήσεων γιατί καλλιεργεί και αυξάνει το αίσθημα του ανικανοποίητου. Το άλλο άκρο είναι η οκνηρία και η ραθυμία γιατί οδηγεί στην εξασθένηση και την εξάλειψη της διάθεσης για πνευματική και ψυχική ανάταση και φώτιση και βέβαια στην εκμηδένιση κάθε πιθανότητας για βίωση κάποιας πραγματικής αρετής, Ο σκοπός που αποβλέπει η ηθική θεωρία του Βούδα είναι η περισυλλογή και η γαλήνη, οι οποίες αποτελούν τις ψυχο-νοητικές προϋποθέσεις για να οδηγηθούμε στη σοφία. Το μέσο για να επιτύχουμε αυτό τον σκοπό είναι η στάση της “ευθύτητας”, μια στάση που προέρχεται από “το μονοπάτι του μέσου” ανάμεσα στα δύο άκρα. Το “Ευγενικό μονοπάτι με τα οχτώ κλαδιά” περιλαμβάνει “ευθείες πεπιοιθήσεις, ευθεία θέληση, ευθεία γλώσσα, ευθεία μνήμη, ευθεία σκέψη”. Η αγωγή και η καλλιέργεια της “μέσης οδού” αναιρεί τις συνθήκες του πόνου που είναι το αναπόφευκτο

αποτέλεσμα και το συνοδευτικό αίσθημα της ηδονής. Η ηδονή, διακηρύσσει ο Βούδας, με ιδιαίτερη επιμονή, προκαλεί την “ανανέωση της επιθυμίας για ζωής”. Η ανάλυση της ηδονής αποτελεί μια περίληψη του κάθε πόνου: γέννηση, γεράματα, αρρώστιες, απελπισία, ασχήμια, φροντίδες, κ.λ.π. Αιτία του πόνου είναι η επιθυμία, το μέσο καταστροφής του πόνου είναι η παραίτηση από την επιθυμία και για να φτάσουμε στην παραίτηση από την επιθυμία απαιτείται να ακολουθήσουμε το Μονοπάτι με τα οκτώ κλαδιά.

Από τις “τέσσερις ευγενείς αλήθειες” συνάγεται ότι ο κόσμος είναι δημιουργία της συνεχούς ροής, του συνεχούς “γίγνεσθαι”. Η Ιδέα της ταυτότητας των πραγμάτων (Είναι) και όχι η βιωμένη εμπειρία της ροής (Γίγνεσθαι), αποδίδεται στις ιδεατές τομές που παράγει η συνείδηση και από τις οποίες διαμορφώνεται η αίσθηση των διακεκριμένων πραγμάτων που διαθέτουν μια αυτοτελή και μοναδική ταυτότητα, άχρονη και αμετάβλητη. Δηλαδή η αίσθηση της διακεκριμένης ταυτότητας των όντων και των πραγμάτων είναι απόρροια της μεταφυσικής αφαίρεσης από την Ολότητα των σχέσεων που διέπουν τον Φυσικό Κόσμο. Συνέπεια της παραπάνω αυταπάτης είναι η διάκριση μεταξύ της “ουσίας” και των “κατηγορημάτων” του, η διάκριση μεταξύ του “μέρους” και του “συνόλου”, η διάκριση της “αιτίας” και του “αποτελέσματος”, η διάκριση της “αρχής” και του “τέλους”, η διάκριση μεταξύ της “συνέχειας” και της “ασυνέχειας”, στις οποίες ο νους και η γλώσσα αποδίδουν απόλυτη αξία, ενώ δεν αποτελούν παρά αυταπάτες.

Η Θεωρία του Βούδα απορρίπτει κάθε μεταφυσική της ουσίας, από την άλλη όμως διατυπώνει μια ενδιαφέρουσα μεταφυσική θεωρία μιας που, έμμεσα, αναγορεύει τη συνεχή και αδιάλειπτη ροή, το “γίγνεσθαι”, ως τη μόνη έγκυρη αλήθεια. Δεν συνιστά μεταφυσική αρχή κάποιο πράγμα με

άχρονη και αμετάβλητη δομή, αλλά η ίδια η ροή, συνιστά τον πυρήνα της μεταφυσικής θεωρίας του Βούδα. Όλα συνδέονται μεταξύ τους, όπως οι κρίκοι σε μια αλυσίδα, και βρίσκονται σε μια αέναη ροή. “Yat sat tat ksanikam”, “ό,τι υπάρχει είναι στιγμιαίο”. Οι ιδεατές τομές στην αδιάλειπτη ροή και η συγκρότηση ορισμένων πραγμάτων στα οποία αποδίδουμε ταυτότητα και αυθύπαρκτη αξία αποτελεί μια μεταφυσική αφαίρεση. Η ύπαρξη και ο τρόπος της κοσμικού γίνεσθαι δεν είναι τίποτε άλλο παρά μια σειρά αλληλοεξαρτώμενων σχέσεων που όμως δεν προϋποθέτουν κάποιον Δημιουργό, ο οποίος να σχεδίασε την αναγκαιότητα και την σκοπιμότητα αυτών των σχέσεων. Οι αλληλοεξαρτώμενες σχέσεις απλώς συν-βαίνουν. Αυτό σημαίνει ότι στη θεωρία του Βούδα εκλείπει ο Δημιουργός, το Ευφυές Σχέδιο και η τελεολογία. Το ότι οι άνθρωποι θεωρούν ότι το συμβάν των αλληλοεξαρτώμενων σχέσεων εδράζεται σε κάποιο Απόλυτο θεμέλιο που επέχει θέσει Υπερβατικής αρχής (Φύση – Θεός – Εγώ), οφείλεται σε άγνοια, απόρροια της μεταφυσικής αφαίρεσης από τη Ολότητα των αλληλοεξαρτώμενων σχέσεων που είναι σε αέναη ροή.

Η άγνοια της αέναης μεταβολής που δημιουργεί το αίσθημα της κενότητας, συνιστά τον λόγο της επιθυμίας για ουσία (Είναι), για ταυτότητα των πραγμάτων, για άφθαρτη και αμετάβλητη κατάσταση, η οποία γίνεται η αιτία της οδύνης, του πόνου και της δυστυχίας στον κόσμο και γίνεται αιτία οδύνης, πόνου και δυστυχίας γιατί επιθυμούμε τον κόσμο και τον επιθυμούμε γιατί θεωρούμε ότι διαθέτει εγγενή ουσία. Αυτή η μεταφυσική πεποίθηση συνιστά την μέγιστη πλάνη και αφετηρία δεινών γιατί ο άνθρωπος αναζητά το Απόλυτο Νόημα, την Υπερβατική Αιτία και τον Μεταφυσικό Σκοπό των πραγμάτων, όμως αυτή η αναζήτηση είναι μάταιη λόγω των πεπερασμένων ανθρώπινων δυνατοτήτων και της παροδικότητας της σκέψης και των πραγμάτων.

Έτσι λοιπόν, ο Βούδας, διατείνεται ότι η Ινδουϊστική φιλοσοφία που θεωρεί ότι το Είναι και τα όντα διαθέτουν μια αμετάβλητη, άχρονη, συνεχή και με διάρκεια ταυτότητα, συνιστά μια ψευδή εντύπωση, αφού αυτό που βιώνει η ύπαρξη είναι η αέναη και συνεχής μεταβολή. Τίποτε δεν διατηρείται ίδιο, συνεχώς αλλάζει, γίνεται Άλλο. Η αρνητικότητα του Γίγνεσθαι που διέπει την Βουδιστική θεωρία μας θυμίζει τον πυρήνα της διαλεκτικής λογικής του Χέγκελ, η οποία δομείται πάνω στους άξονες της άρνησης και της αρνητικότητας και της οικουμενικότητας της Ιδέας. Η θεμελιώδης όμως διαφορά τους είναι ότι στην Χεγκελιανή Οντο-λογική λογική η κοσμική διαδικασία του Πνεύματος ξετυλίγει το Υπερβατικό Σχέδιο του Λόγου το οποίο κατατείνει σ' ένα τέλος και σ' ένα σκοπό, την Αυτοσυνειδησία του. Σ' αντίθεση η Βουδιστική διδασκαλία δεν διαθέτει Υπερβατική Αρχή που κινητροδοτεί την αρνητικότητα του Γίγνεσθαι, δεν διαθέτει εγγενή αναγκαιότητα και τελεολογία. Η κοσμική διαδικασία περιστρέφεται κυκλικά στον τροχό της αιτιότητας, ο οποίος περιστρέφεται αιώνια, χωρίς αρχή και χωρίς τέλος. Ο κοσμικός ρυθμός της αιτιότητας συνίσταται στην αέναη μετάβαση από το γίγνεσθαι στο μηδέν και από το μηδέν στο γίγνεσθαι. Όλα μεταμορφώνονται σε κάτι άλλο, έως ότου αρθεί οριστικά και αμετάκλητα η αρχή της επιθυμίας για ζωή που κινητροδοτεί τη ύπαρξη. Το "Κακό" στον κόσμο συνίσταται στο γεγονός ότι ο άνθρωπος αρνείται να αποδεχτεί ότι η ουσία δεν υπάρχει και ότι η κοσμική εξέλιξη ακολουθεί τη φορά από το μηδέν στο μηδέν. Η απόσβεση και η εκμηδένιση του Κακού από τον κόσμο, δηλαδή η άρση της επιθυμίας για Είναι, ουσία και ταυτότητα, προϋποθέτει την κατάφαση της αέναης κυκλικής ροής. Όμως η άρση της επιθυμίας για Είναι, ουσία και ταυτότητα δεν συνιστά μια επιθυμία; Δεν θεμελιώνει και δεν εξηγεί την πράξη ή την απόφασή μας; Η θέση της άρσης της επιθυμίας δεν σημαίνει μια πράξη βούλησης, η οποία μπορεί να εκληφθεί ως απόρροια κάποιου κινήτρου ή κάποιας υπαρξιακής αρχής; Του κινήτρου της

δράσης ή η αρχή του αποχρώντος λόγου του πράττειν; Τα ερωτήματα είναι έγκυρα και ισχυρά μέσα στα πλαίσια της τυπικής λογικής και της λογικής επιχειρηματολογίας που συντάσσεται από την διασκεπτική διάνοια. Να ενισχύσουμε τα επιχειρήματα περαιτέρω: για τον Χέγκελ η επιθυμία είναι η μήτρα της νόησης για τον Σοπενάουερ η μεταφυσική ύπαρξη του ανθρώπου αποδεικνύεται από το γεγονός ότι ο άνθρωπος βιώνει προσωπικές καταστάσεις, επιθυμεί και αναρωτιέται “γιατί;”. Η βούλησή του καθορίζεται από το κίνητρο της δράσης, η οποία αποτελεί την “αιτιότητα ιδωμένη εκ των έσω”. Πως αντιπαράχεται η βουδική σκέψη αυτά τα επιχειρήματα είναι επαρκώς δικαιολογημένα και λογικά άτρωτα; Η βουδική σκέψη αποβλέπει στην κένωση του νου και της σκέψης και στην ανακαίνηση της ψυχικής ζωής, μέσω της βιωματικής κατάφασης του κόσμου και όχι στην αφαιρετική-νοησιαρχική προσέγγισή του. Η αποβλεπτικότητα της συνείδησης

Σ’ αυτό το σημείο αναφαίνεται η μεταφυσική ηθική θεωρία του Βούδα, μιας που έμμεσα αποδέχεται την διάκριση Καλού και Κακού. Άλλωστε δεν πρέπει να λησμονούμε ότι η Βουδιστική θεωρία είναι μια πρακτική φιλοσοφία, μια βιοθεωρία, μια πρόταση λύτρωσης για το αναπότρεπτο και αμετάκλητο της αποσύνθεσης και της εκμηδένισης κάθε όντος σύμφωνα με τη τάξη του αέναου κοσμικού γίνεσθαι. Όπως ο θρύλος αφηγείται ότι τα τελευταία λόγια του Βούδα προς τους μαθητές του ήταν: “Και τώρα μοναχοί, έχετε γειά. Όλα τα στοιχεία του όντος είναι διαβατικά. Φροντίστε με επιμέλεια για τη σωτηρία σας”. Με βάση τα παραπάνω η θεωρία του Βούδα δεν είναι μια οικονομική θεωρία, οικονομική με την έννοια του οίκου, της εστίας, της ανάπαυσης. Ο κόσμος και η ανθρώπινη ύπαρξη δεν ανήκουν σε κανέναν οίκο, εγκόσμιο ή υπερβατικό, θνητό, η αιώνιο. Η θεωρία του Βούδα είναι μια θεωρία της περιπλάνησης, της ανεστιότητας, της κατοίκησης στο πουθενά. Αυτό προϋποθέτει αποδέσμευση από όλους τους εξαρτησιακούς δεσμούς, δηλαδή τις

αλλοτριωτικές φαντασιακές ταυτότητες-ταυτίσεις, μεταφυσικές, θρησκευτικές, ιδεολογικές και τους συμβολικούς εκπροσώπους, τα αφαιρετικά νοητικά συστήματα με τους γνωστικούς-θεωρητικούς φορμαλισμούς τους. Μ' αυτό επιδιώκεται μια ριζική μεταστροφή, μια μεταστροφή που θα αφυπνίσει μία θεμελιακή διάθεση, μια επιστροφή στον "γιο του ανθρώπου" με απλό και ριζικό νόημα. Η αποδέσμευση από κάθε είδους "πατρίδα", η απεξάρτηση από τα δόγματα και τις δογματικές μονομανίες, η υπέρβαση της παραληρηματικής μανίας της ιδιοκτησίας και κατοχής και η ανάδειξη της ανθρωπινότητας του ανθρώπου ή όπως το διατύπωσε ο Heidegger, η αποδοχή αυτού που φέρει ο άνθρωπος στον πυρήνα της ύπαρξής του.

Αυτή η αφύπνιση, αυτό το φθάσιμο στην σιγή εν μέσω της παροδικότητας μπορεί να σημαίνει έναν δρόμο άμεσης ανακάλυψης της πατρίδας εν μέσω του απάτριδου, όπως εκτίθεται από τον Heidegger. Βέβαια τούτο δεν σημαίνει κάποια φυγή απ' αυτόν τον κόσμο σε κάποιον άλλο κόσμο. Η υπέρβαση αυτού του κόσμου παρομοιάστηκε με την φυγή από ένα καιγόμενο σπίτι, όμως η αληθινή σημασία που βρίσκεται εδώ είναι ν' αφυπνιστείς πραγματικά, να γίνεις ένας αφυπνισμένος ή να αφυπνιστείς στον αληθινό εαυτό. Νιρβάνα σημαίνει να ζεις σ' αυτόν τον κόσμο ως ένας αφυπνισμένος (ως ο αφυπνισμένος), που θα πει, να "ζεις" με το γνήσιο όνομα της λέξης. Πέραν αυτής της "ζωής" ο άλλος κόσμος θα ήταν ένας μόνο φανταστικός κόσμος, επινοημένος από έναν άνθρωπο που μένει προσκολλημένος σ' αυτόν τον κόσμο, αυτός δεν μπορεί να είναι η "πατρίδα" μας.

ΒΟΥΔΑΣ ΚΑΙ ΘΕΟΣ

Για τον Βουδική διασκαλία ο κόσμος δεν είναι μια αιώνια και άχρονη ουσία, ο κόσμος διέπεται από την αναγκαιότητα του γίνεσθαι, θα λέγαμε ότι το είναι, είναι το γίνεσθαι. Στον κόσμο δεν υπάρχουν όντα, μεταξύ των οποίων και το εγώ, που να διαθέτουν εγγενή ουσία και αμετάβλητη δομή. Τα πάντα είναι παροδικά και φευγαλέα. Ακριβώς γι' αυτό το λόγο μπορούμε να ισχυριστούμε, επικαλούμενοι την ανάλυση του Helmuth von Glasenapp, ο οποίος στο έργο του "Ο Βουδισμός, μία αθεϊστική θρησκεία" διατείνεται ότι ο Βούδας δεν αποδέχτηκε ποτέ την ιδέα του Θεού. Ακόμα και όταν ο Βούδας, υποστηρίζει στην Anguttara-Nikaya ότι "όσο μακριά και εάν εκτείνεται το σύμπαν, παντού θα είναι ο Brahma (ο Θεός της Ινδουϊστικής μεταφυσικής), το ύψιστο ον. Αλλά ακόμη και για τον Brahma, ισχύουν οι μεταβολές και η παροδικότητα". Με βάση τα παραπάνω, ακόμα και ο Θεός ή οι θεοί, υπόκεινται στο νόμο του γίνεσθαι, της φθοράς και της καταστροφής. Για τον Βούδα κάθε πράγμα με την εμφάνισή του στον κόσμο, περιέχει καθ'αυτό έμφυτη την αναγκαιότητα της αποσύνθεσης και της διάλυσής του. Ο μύθος υποστηρίζει ότι λίγο πριν πεθάνει, απεύθυνε ένα σύντομο λόγο στους μαθητές του όπου ανακεφαλαίωσε τις αρχές της θεωρίας του και τελείωσε με τα λόγια: "Το κάθε τι που συντίθεται, υπόκειται στην αποσύνθεση. Εργαστείτε για την σωτηρία σας".

ΚΙΝΕΖΙΚΗ ΣΚΕΨΗ ΚΑΙ ΒΟΥΔΙΣΤΙΚΟ ZEN

Υπέρτατη κατηγορία της Κινέζικης Σκέψης είναι η Τάξη ή η Ολότητα. Εμβληματικό Σύμβολο της Ολότητας είναι το Τάο. Το Εμβληματικό

Σύμβολο δεν απεικονίζει απλώς τον Φυσικό Κόσμο, αλλά συνιστά την δύναμη που τον εμψυχώνει και τον οργανώνει. Η Κινέζικη σκέψη αρνήθηκε την μεταφυσική διάκριση του Λόγου και του Κόσμου, ο Λόγος και ο Κόσμος κατοπτρίζονται, το Ταό είναι το αόρατο κέντρο αυτής της σχέσης. Ακριβώς γι' αυτό είναι μια Σκέψη εξίσου "συμπαντική" όσο και "ανθρωπιστική". Το Ταό δεν συνιστά την παράσταση μιας μνημειακής ή υπερφυσικής ή υπεραισθητής οντότητας, η οποία όπως στην αποφατική θεολογία της χριστιανικής μεταφυσικής, εκφράζεται μόνο με αρνητικές μορφές. Το Ταό συντήκεται με τον κόσμο, με το είναι των πραγμάτων που συνεχώς συν-βαίνουν, δίχως να κατατείνει σ' ένα τέλος, είτε με την έννοια της χρονικής κατάληξης είτε με την έννοια του σκοπού. Ο θεμελιακός τόπος της κινέζικης σκέψης δεν είναι τι Είναι, όπως στη Δυτική φιλοσοφία, αλλά ο δρόμος (Τάο). Στον Δρόμο απουσιάζει κάθε μονιμότητα του Είναι και της ουσίας, κάθε δυνατότητα να εντοπιστούν ίχνη της πορείας και βέβαια αποκλείεται η τελεολογική θεώρηση του Είναι και η γραμμική αντίληψη του χρόνου. Ο Δρόμος δεν μπορεί να υφίσταται, να ενίσταται ή να καθίσταται, έτσι απουσιάζει κάθε δυνατότητα υποστασιακής κλειστότητας και παγίωσης των οντοτήτων. Ο δρόμος είναι διάβαση και όχι κατοίκηση, απ-ουσία και όχι ίχνος, κενότητα και όχι νόημα, άνοιγμα και όχι κατεύθυνση προς έναν σκοπό. Ο διαβάτης δεν κατοικεί πουθενά, διαβαίνει μέσω του μη είναι, της κενότητας, με αυτή την έννοια είναι δίχως εγώ, ανώνυμος και απών. Ο δρόμος είναι ο τόπος της απ - ουσίας και ο διαβάτης, δίχως εγω, δίχως εαυτο, δίχως ονομα, δεν προσκολλάται σε τίποτα, ά- τοπος, μόνιμα καθ' οδόν. Ο διαβατης δεν αφηνει ιχνη επειδή συμπορεύεται με το διαβα των πραγματων. Το Ταό δεν είναι υπερβατικό Υποκειμενο που αυτοπροσδιορίζεται, ούτε μια μυστηριακή μεταφυσική οντότητα που κατοικεί στο επέκεινα των κοσμικών φαινομένων. Το Ταό είναι η Ολότητα της σχέσης των

αντιθέτων, η Ολότητα, αόρατη ως τέτοια, μετέχει στα αντίθετα και διέπει το “βίο” τους.

Η Κινέζικη Σκέψη συλλαμβάνει τις αντιτιθέμενες δυνάμεις της Φύσης (Γίν και το Γιάνγκ), το Γίν και το Γιάνγκ αποτελούν εμβληματικά σύμβολα που επιτελούν την λειτουργία της ταξινόμησης και της εμψύχωσης του συνόλου των αντιθετικών πλευρών της Κοσμικής Τάξης (Ταό). Το Γίν και το Γιάνγκ συνδέονται αρμονικά και διέπουν τη ζωή του κόσμου και του πνεύματος. Η Κινέζικη Σκέψη διέπεται απόλυτα από τις ιδέες της Τάξης, του Συνόλου και του Ρυθμού στην αμοιβαία σχέση τους.

Το γιάνγκ είναι το άρτιο ή το αρσενικό, το ζεστό και το φωτεινό και το γιν, το λειψό ή το θηλυκό, το κρύο και το σκοτεινό. Αυτές οι δύο αντιτιθέμενες, αλλά συμπληρωματικές δυνάμεις αποκαλύπτουν το Ρυθμό του Κοσμικού Γίνεσθαι (γι), ρυθμού που είναι ταυτόχρονα κοσμικός, κοινωνικός, πολιτικός και που αποτελεί την ουσία του Ταό, της “Οδού”. Το Τάο ρυθμίζει το ρυθμό του κοσμικού γίνεσθαι και την εναλασσόμενη εκδήλωσή του (Γίν-Γιάνγκ), δεν συνιστά όμως υπερβατική αρχή που δημιουργεί τα όντα. Το Τάο κάνει τα όντα να είναι, δίχως το ίδιο να είναι ον. Το Ταό «είναι» οι μεταμορφώσεις των αντιθέτων.

Μέσα στο φιλοσοφικό πλαίσιο που σκιαγραφήσαμε εγγράφεται και η σχέση της Βουδιστικής σκέψης με την Κινέζικη σκέψη. Όπως είπαμε, ο κινέζικος πολιτισμός ανέπτυξε μια βαθια δεκτικότητα για την παροδικότητα και το φευγαλέο του Είναι. Αυτό συνιστά απόρροια της επιρροής της σκέψης του Βουδιστικού ζεν. Η θρησκευτικότητα του βουδισμού είναι μια θρησκεία της απουσίας, της απόσβεσης, μια θρησκεία της “κατοίκησης-πουθενά”. Βέβαια, οι ιδέες του Ζεν υπήρχαν ήδη στην Κίνα σχεδόν δύο αιώνες πριν από την άφιξη των βουδιστών μοναχών. Για παράδειγμα, οι ιδέες που ομοιάζουν με το βουδιστικό ζεν υπήρχαν στη σκέψη του Σενγκ Τσάο και του Τάο Σεγκ, που έζησαν

μεταξύ του 4ου και του 5ου αιώνα μ.Χ. Ο πρώτος υποστήριζε ότι η συγχώνευσή μας με ο Κενό ή Μη Ον για να είναι πραγματική πρέπει να είναι ολοκληρωτική. Ο δεύτερος δίδαξε ότι η βουδιστική φώτιση επιτυγχάνεται ακαριαία. Και οι δύο αυτές αντιλήψεις αποτελούν τις κεντρικές ιδέες που θα χαρακτηρίσουν τον μεταγενέστερο βουδισμό Ζεν, τόσο στην Κίνα όσο και αργότερα στην Ιαπωνία. Η διδασκαλία του Ζεν αποβλέπει στην υπέρβαση των μεταφυσικών αντιθέσεων και της νοησιαρχικής θεώρησης του κόσμου. Επιχειρεί όχι να ερμηνεύσει και να κατανοήσει την αλήθεια με την ορθολογιστική διάνοια, αλλά να την νοιώσει, όργανο της μάθησης γίνεται η διαίσθηση. Η μάθηση στοχεύει στο να γίνει ο άνθρωπος αυθόρμητος, να δέχεται τη “φυσική ροή” του Πραγματικού, του Ενός-Παντός.

Ας παραθέσουμε δύο παραδείγματα, ενδεικτικά της φιλοσοφίας του βουδιστικού ζεν: Το πρώτο αφηγείται την ιστορία του δασκάλου Ζεν, Ίγκιου.

“Λίγο πριν πεθάνει ο Νινακάβα τον επισκέφθηκε ο Ίγκιου, ο οποίος τον ρώτησε:

- Να σε οδηγήσω παρά πέρα;

Ο Νινακάβα αποκρίθηκε:

- Ήρθα εδώ μόνος και θα φύγω από εδώ μόνος. Τι βοήθεια μπορείς να μου δώσεις εσύ;

Ο Ίγκιου απάντησε:

- Αν νομίζεις ότι πραγματικά έρχεσαι και πηγαίνεις, αυτή είναι η αυταπάτη σου. Ας σου δείξω την Οδό όπου δεν υπάρχει ερχομός και πηγαίμος. Με τα λόγια αυτά ο Ίγκιου είχε αποκαλύψει την Οδό τόσο καθαρά, που ο Νινακάβα χαμογέλασε και πέθανε.”

Το δεύτερο παράδειγμα αφηγείται την ιστορία του μαθητή Γιοσού, ο οποίος ρωτάει τον Δάσκαλο Νάνσεν:

- Ποια είναι η Οδός;

Ο Νάνσεν είπε:

- Η καθημερινή ζωή είναι η Οδός.

Ο Γιοσού ξαναρώτησε:

- Μπορεί να μελετηθεί;

Ο Νάνσεν είπε:

- Αν προσπαθήσεις να τη μελετήσεις θα βρεθείς πολύ μακριά της.

Και ο Γιοσού ρώτησε:

- Αν δεν την μελετήσω πώς θα καταλάβω ότι είναι η Οδός;

Ο Νάνσεν είπε:

- Η Οδός δεν ανήκει στον κόσμο της αντίληψης ούτε κι ανήκει στον κόσμο της μη αντίληψης. Η νοητικότητα είναι αυταπάτη και η μη νοητικότητα είναι χωρίς νόημα. Αν θέλεις να φθάσεις την πραγματική οδό πέρα από κάθε αμφιβολία, βάλε τον εαυτό σου στην ίδια ελευθερία με τον Ουρανό. Μην τον ονομάζεις ούτε καλό ούτε όχι καλό. Με αυτά τα λόγια ο Γιοσού φωτίστηκε.”

Παρακάτω θα διαφανεί, νομίζουμε, η σχέση του βουδιστικού ζεν με την Κινέζικη σκεψη. Συγκεκριμένα, η οντολογική θεμελίωση της ταοϊκής διδασκαλίας συνοψίζεται στην παρακάτω φράση:

Ο γυρισμός ειν’ η κίνηση του Τάο.

Τούτο φανερώνεται στο να’ ναι κανείς έξω απ’ τη δύναμη.

Όλα τα όντα πηγάζουν απ’το Είναι

το Είναι πηγάζει απ’ το Μη-Είναι

(Λάο Τσε: Ταο τε κινγκ, 40)

Το μη Είμαι, η απουσία θεμελιακής υπόστασης και εγγενούς ουσίας, άχρονης και αμετάβλητης, αρνείται την εμμονή στον εαυτό, ως περικλειστη οντότητα-υπόσταση. Η Ταοϊστική σκέψη, όπως και η βουδιστική σοφία ομιλούν για την κένωση της ψυχής, τον μη - εαυτό, τον κανένα, ο ανώνυμο, τον απόντα, Το Τάο είναι ο δρόμος προς την κένωση της ναρκισσιστικής ατομικότητας, η οποία αποτελεί το αίτιο της κτητικότητας και της κυριαρχικότητας. Το Τάο είναι ο δρόμος προς την απραξία και την αταραξία, το οποίο σημαίνει πρωταρχικά την αποδέσμευση από τις ναρκισσιστικές ταυτότητες- ταυτίσεις και προσκολλήσεις, είτε αυτές είναι υλικές ή ιδεατές. Η κενότητα, ως απουσία δεν επιτρέπει καμιά καθαρά λειτουργική ερμηνεία και μ' αυτή την έννοια αγνοεί την τεχνική σκέψη του υπολογισμού και της μέτρησης, η οποία βέβαια αποβλέπει στον έλεγχο και τη χειραγώγηση. Η κενότητα και μη - δράση δεν διαθέτουν καμιά ωφελιμιστική ή χρησιμοθηρική σημασία. Ακριβώς αυτή η ελευθερία απο το νόημα, από την κατεύθυνση, από τον στόχο και τον σκοπό, αυτή η κενότητα νοήματος με ιδιαίτερη έννοια καθιστά δυνατή μια υψηλότερη ελευθερία. Η συνήχηση με το χωρίς κατεύθυνση, με το χωρίς πέρατα Όλον, με την κατάσταση πριν από την κατάθεση μιας διαφοράς, φέρνει μια "ουράνια χαρά" μια "ύψιστη χαρά" . Αντίθετα η ευτυχία έγκειται σε μια διάκριση η προτίμηση, σε μια μερική αντίληψη. Όποιος επιδιώκει την ευτυχία, εκτίθεται μ' αυτά στη δυστυχία. Έτσι ισχύει "να μην επιδιώκεις την ευτυχία, να μην προκαλείς τη δυστυχία" . Η απουσία του νοήματος δεν οδηγεί σε μηδενισμό αλλά σε ουράνια χαρά για το Είμαι που είναι χωρίς κατεύθυνση, χωρίς ίχνος. Το Τάο συνιστά την κίνηση προς την πνευματική μεταμόρφωση της ύπαρξης, προς την εξουδετέρωση της αγωνίας, προς την μεταμόρφωση της ύλης σε πνεύμα: την αταραξία.

Φτάσε στην κενότητα την ύψιστη
και σ' αταραξία διατηρήσου...(16)

Γιατί το είναι και το μηδέν γεννιούνται το εν' απ' τ' άλλο.(2)

...«Στάσου εκεί που αρχίζει το σκοτάδι της ύπαρξης και φώναξε στο κενό. Σίγουρα θα σου απαντήσει». Στο απόφθεγμα αυτό, το οποίο αποδίδεται στον Λάο Τσε, υποδηλώνεται η υπέρβαση των μεταφυσικών διϋισμών, εν προκειμένω του φωτός και του σκότους ως αντιθετικών δυνάμεων. Η ένωσή τους είναι εκεί που σβήνει το ένα και ανάβει το άλλο. Ο λόγος αυτός δεν είναι εξουσιαστικός, σχολαστικός, θεσμικός. Είναι ανοιχτός, ποιητικός και στοχαστικός, αξιώνει το Παιχνίδι του Κόσμου που κατοπτρίζεται στη δομή της σκέψης και στη μουσική της γλώσσας.

ΠΕΠΕΡΑΣΜΕΝΟ ΚΑΙ ΑΠΕΙΡΟ

(Μια Χεγκελιανή ερμηνεία της Βουδικής Σκέψης)

Για την Χεγκελιανή οντολογία-μεταφυσική το Όλον Είναι ο Λόγος. Η φαντασία και ο υποκειμενικός αναστοχασμός – δηλαδή η ψυχολογία – τέμνουν το Όλον (τον Λόγο) σε στιγμιοτυπικά κομμάτια “πραγματικότητας”. Έτσι λοιπόν δημιουργείται ο εμπειρικός “κόσμος” και η περατότητά του, όπου τίθενται τα αντικείμενα και τα “υποκείμενα”. Κατά συνέπεια, τόσο τα “αντικείμενα” όσο και τα “υποκείμενα” δεν είναι παρά η διαίρεση του κόσμου σε άπειρα περατή εμπειρία. Τον Λόγο, δηλαδή την ενότητα και την καθολικότητα όλων των πραγμάτων, τη μη περατότητα και άρα μη-“αντικειμενικότητα” (με την έννοια της εμπειρίας),

δεν μπορούμε να τον συλλάβουμε αυτόν καθεαυτόν. Ο Λόγος είναι σύμβολο του άρρητου, μπορούμε όμως να μιλήσουμε για την Ιδέα του Λόγου. Έτσι λοιπόν, στον Χέγκελ, αντιμάχεται διαλεκτικά η άπειρη οντολογικότητα του Λόγου με τη άπειρη περατότητα. Η βουδική σκέψη αναγνωρίζει ότι η διάκριση σε “υποκείμενο” και “αντικείμενο” είναι μεταφυσικές αφαιρέσεις και ιδεατές κατασκευές, απόρροια της αυθαίρετης τομής του Όλου σε μέρη. Το Όλον δεν Είναι, “είναι” Κενό, Τίποτα, Μηδέν και η σχέση αυτή δεν εννοείται οντο-λογικά, όπως στον υπερβατικό ιδεαλισμό του Χέγκελ, αλλά διαισθητικά και βιωματικά. Το Όλον που “είναι” Τίποτα, Κενό, δεν είναι Ιδέα, αλλά ενύπαρκτη κατάσταση της ύπαρξης.

Επίσης, στη Βουδική διδασκαλία, ενυπάρχει, δύναμι, η σχέση του πεπερασμένου με το άπειρο, όπως έχει εννοηθεί από τον Χέγκελ, σύμφωνα με τον οποίο το αληθινό άπειρο συνιστά τον δομικό λίθο του γίνεσθαι. Στον Χέγκελ, το άπειρο δεν νοείται ως ένα εξωτερικό άλλο (Θεός ή Φύση), αλλά ως το άλλο του ίδιου του Εαυτού του πεπερασμένου, τότε μόνο έχουμε το αληθινό άπειρο και αντίστοιχα την αληθινή απειρότητα. Το άπειρο γενικώς αναδύεται από τη φθορά του πεπερασμένου. Αυτή η φθορά όμως, με τη σειρά της, δεν συνεπάγεται ή δεν σημαίνει οριστική κατάργηση, ολικό αφανισμό ή εκμηδενισμό του πεπερασμένου, αλλά άρνηση του περιορισμένου εαυτού του, δηλ. των καθ-ορισμένων/προσ-δι-ορισμένων, σε κάθε στιγμή ή κατάσταση, ορίων του εαυτού, μιας ορισμένης του ποιότητας, ως προσδιορισμένου-Είναι [ως ύπαρξης (Dasein)] και μετάβαση σε ένα άλλο, σε μια άλλη ποιότητα του Είναι. Πρόκειται για μια διαλεκτική διαδικασία εξέλιξης των πεπερασμένων όντων, η οποία όμως δεν τα καταργεί ως τέτοια στο όνομα ενός απείρου έξω απ’ αυτά, αλλά τα επαναπροσδιορίζει, μέσα από την προσδιορισμένη τους άρνηση, δηλ. μέσα από την άρνηση ορισμένων ποιοτήτων τους, μέσα από την άρνηση του ορισμένου και γι’

αυτό προσδιορισμένου φραγμού τους. Αυτή η διαδικασία συνιστά μια διαλεκτική συνέχεια και ασυνέχειας, παρ-ουσίας και απ-ουσίας, η οποία συνέχει ολόκληρο τον κόσμο του πεπερασμένου και έρχεται στο Είναί ως η αληθινή του απειρότητα. Είναι αληθινή, επειδή το άπειρο είναι μέσα μας και εντός μας και επειδή συγχρόνως και το περατό είναι μέσα του και εντός του.

Βέβαια η βουδική σκέψη δεν αναγνωρίζει νοητικές ποιότητες (πεπερασμένο-άπειρο), έστω και στιγμιαίες και συγκυριακές, οι ποιότητες είναι λογικά κατηγορήματα που αποδίδει ο ανθρώπινος Νους και Λόγος, απόρροια της αυθαίρετης τομής στο συνεχές του γίνεσθαι. Οι μεταφυσικές αντιθέσεις που παράγονται από την τομή Όλου σε μέρη, περιγράφουν τον κόσμο που δημιουργούμε με τις έννοιες, οι οποίες καθορίζουν τις νοητικές διαδικασίες, τα σύμβολα που αναπαριστούν αυτές τις διαδικασίες και τις λέξεις που μεταδίδουν τις σημασίες τους. Οι έννοιες, τα σύμβολα και οι λέξεις διαμεσολαβούν τη σχέση μας με τον κόσμο και δημιουργούν τον κόσμο της εμπειρίας μας. Η βουδική διδασκαλία σωπαίνει μπροστά στο ανείπωτο, σ' αυτό που δεν μπορεί να εννοηθεί από το Λόγο και να νοηματοδοτηθεί από το σύμβολο. Μιλώντας με Δυτικούς, φιλοσοφικούς και επιστημολογικούς όρους θα λέγαμε ότι τη Βουδική σκέψη διέπει ένας οντολογικός μηδενισμός, απ' αυτό προκύπτει και ένας γνωσιοθεωρητικός σχετικισμός. Όμως προσοχή, αυτές οι θεωρητικές κατασκευές δεν παρέχουν καμιά πληροφορία, δεν είναι φορείς νοήματος στη Βουδική διδασκαλία.

ΟΜΟΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΤΗΣ ΒΟΥΔΙΣΤΙΚΗΣ ΣΚΕΨΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΜΕΤΑΜΟΝΤΕΡΝΑ ΝΟΗΣΗ

Η μεταμοντέρνα σκέψη αποδομεί τη μεταφυσική της ουσίας, διασπά τη συνοχή και την συνεκτικότητα της υπόστασης, το συμπαγές και αμετάβλητο της ταυτότητας. Τόσο η "différance" του Derrida όσο και το "Rhizom" των Deleuze/Guattari αμφισβητούν ριζικά την υποστασιακή περιχαράκωση της ταυτότητας, και αποκαλύπτουν την φαντασιακή κατασκευή της. Η αρνητική διαλεκτική της σκέψης τους συνιστά ένα νομαδικό ενέργημα περι-πλάνησης και τις φέρνει κοντά στην ασιάτικη συνθήκη της απ-ουσίας ή στην κενότητα. Η ειδοποιός διαφορά της μεταμοντέρνας σκέψης σε σχέση με την Θεωρία του Βούδα ή την Κινέζικη σκέψη είναι το γεγονός ότι στην μεταμοντέρνα σκέψη εκλείπει η παράσταση της κοσμικής ολότητας. Η έννοια της différence ή της Rhizom ευνοούν την διαφορά, την διασπορά, την διάχυση και τον διασκορπισμό και όχι την συλλογή και την περισυλλογή, την αρμονία και την συνήχηση των όντων. Στην différence του Derrida τα σημεία μετέχουν στο ανοιχτό παιχνίδι της σήμανσης μέσω της αντίθεσης και της διαφοράς. Η σημασία του σημείου είναι διασκορπισμένο και διάχυτο σ' ολόκληρη την αλυσίδα των σημαινόντων. Η ενήλωσή της σημασίας σ' ένα συγκεκριμένο σημείο της σημειακής αλυσίδας μονίμως αναβάλλεται, έτσι η σημασία δεν μπορεί να προσδιοριστεί πλήρως μιας η παρουσία της σχετίζεται με την απουσία της, σε μια ανολοκλήρωτη χρονικά διαδικασία. Το ένα σημαίνον παραπέμπει σ' ένα άλλο και οι σημασίες συνεχώς τροποποιούνται από τις προηγούμενες και διατηρούνται ανοιχτές στα ίχνη εκείνων που ακολουθούν. Κάθε σημείο φέρει ίχνη νοήματος από όλα τα άλλα σημεία με τα οποία συνδέεται σ' ολόκληρο το γλωσσικό ιστό, ο οποίος διατηρείται ανεξάντλητος. Η τοπολογία του

ριζωματικού σύμπαντος των Deleuze- Guattari, ορίζεται από την απροσδιοριστία του περιβάλλοντος, αυτό σημαίνει ότι διέπεται από μη γραμμικότητα. Η τοπολογική δομή του Ριζώματος επιτρέπει την προσωρινή δημιουργία νησίδων τάξης μέσα σε χαοτικά μορφώματα. Απαραίτητη προϋπόθεση για τη διατήρηση της τοπολογίας του Ριζώματος είναι μόνο η διατήρηση της συνολικής τοπολογίας του “α-σήμαντου και αν-υποκειμενικού” επιπέδου σύστασης ή εμμένειας.

Η Βουδιστική σκέψη της απ-ουσίας και της κενότητας, ενώ αποδομεί τη μεταφυσική της ουσίας, της συμπαγούς και αδιαφοροποίητης ταυτότητας, απομακρύνεται από την αποδόμηση για να οδηγηθεί σε μια ιδιάζουσα αναδόμηση. Η Βουδιστική Σκέψη αποδέχεται το εγγενές του κόσμου, την αέναη μεταβολή του. Ο διαβάτης δεν ριζώνει σε κανένα έδαφος, δεν αφήνει ίχνη επειδή συμβαδίζει με το διάβα των πραγμάτων. Ο Βούδας και όλοι είναι, εν δυνάμει, Βούδας (φωτισμένος), δεν είναι “ιδιοκτήτης” ή “κύριος” των πραγμάτων, δεν είναι “υποκείμενο”, ούτε βέβαια η ύπαρξή του περιβάλλεται από κάποιο μυστήριο. Τον χαρακτηρίζει το εγγενές του συμβάντος των αλληλοεξαρτώμενων σχέσεων και η φυσική ενάργεια του γίνεσθαι που δεν δύναται να το ιδιοποιηθεί, να το κατακτήσει, να το κυριαρχήσει, μπορεί μόνο να συντονιστεί με το ρυθμό του.

Η ΛΟΓΙΚΗ ΤΗΣ ΒΟΥΔΙΚΗΣ ΣΚΕΨΗΣ

Από την τυπική και συμβολική λογική στη κβαντική λογική

Θα κατανοήσουμε την “παράδοξη λογική” που διέπει τη βουδιστική σκέψη μόνο αν την αντιπαραβάλλουμε με την οντο-λογική σκέψη της Δυτικής μεταφυσικής φιλοσοφίας. Ο θεμελιώδης νόμος της λογικής είναι

ο νόμος της συνέπειας (principle of bivalence): Η λογική (τυπική ή συμβολική) λειτουργεί μ' έναν στοιχειώδη δυαδικό κώδικα π.χ. "on = true" και "off = false", ανταποκρίνεται δηλαδή σε μία άλγεβρα boole. Σύμφωνα με την κβαντική λογική, κάτι μπορεί να είναι ταυτόχρονα αληθές (true) και ψευδές (false) χωρίς κάτι τέτοιο να έρχεται σε αντίφαση με τη φυσικό κόσμο. Αυτό απαιτεί την αναγκαιότητα μιας διαισθητικής ή ενορατικής λογικής, σύμφωνα με την οποία η αντίφαση, τα διαφορούμενα και τα πολικά συμπλέγματα είναι οι καταστάσεις του φυσικού κόσμου. Θα λέγαμε ότι η τυπική ή συμβολική λογική εκφράζει τον μακροσκοπικό κόσμο της υλικής-αισθητής πραγματικότητας (ορατός κόσμος), ενώ η ενορατική λογική τον μικροσκοπικό κόσμο της ενέργειας των στοιχειωδών σωματιδίων (άορατος κόσμος). Στον ορατό κόσμο της ύλης που αντιλαμβάνονται οι αισθήσεις μας λειτουργεί η δυαδική λογική boole, με θεμελιώδη νόμο την αρχή της συνέπειας, ενώ στον μικροσκοπικό κόσμο που συλλαμβάνει ο αφαιρετικός στοχασμός ενεργεί η μη Boole λογική, μη-γραμμική λογική-α-συνέπεια.

Βέβαια, ο παραπάνω τρόπος που προσεγγίζεται η κοσμική πραγματικότητα στην Ολότητά της είναι μεταφυσικός. Δηλαδή διακρίνει τον Κόσμο σε μακροσκοπικό και μικροσκοπικό επίπεδο. Αν θέλουμε να σκεφτούμε συνδυαστικά θα λέγαμε ότι κάθε σύστημα λειτουργεί με διπλό τρόπο, τόσο γραμμικά όσο και μη γραμμικά, δηλαδή τόσο με αναγκαιότητα όσο και με τυχαιότητα. Θα λέγαμε ότι ο χρόνος ενώνει και διαφοροποιεί τις αντιθέσεις και τις μεταμορφώνει αενάως.

Η Οντο-λογική της Δυτικής Φιλοσοφίας

Ο “ουσιακός” τρόπος θεώρησης της Αριστοτέλειας ανθρωπολογίας, κατανοείται μέσα στο πλαίσιο της τυπικής λογικής του και συγκεκριμένα στην αρχή της μη αντίφασης ή της ταυτότητας, η οποία συνάγεται απαγωγικά από την μονιστική μεταφυσική πεποίθηση του ά-χρονου Θεϊκού Νοήμονος Όντος, το οποίο εξισώνεται με την Αλήθεια. Εμμέσως, αυτή η πεποίθηση, διαστέλλεται από το μη Ον και την πλάνη. Η Αριστοτέλεια οντο-λογική αρχή της μη αντίφασης («Το γαρ αυτό άμα υπάρχουν τε και μη υπάρχουν αδύνατον τω αυτώ και κατά το αυτό», Μετά τα Φυσικά 1005β20) αποτελεί το οντολογικό θεμέλιο της δυτικής μεταφυσικής. Όμως η οντολογική αρχή της μη αντίφασης, όπως και οι άλλες οντο-λογικές αρχές που την συνοψίζουν, (της ταυτότητας, του αποκλεισμού του τρίτου και του αποχρώντος λόγου) είναι αξιωματικά αιτήματα που τίθενται στο εσωτερικό της λογικής. Δηλαδή είναι a priori αρχές που διέπουν τη σκέψη και θεμελιώνουν την ερμηνευτική πράξη της. Βέβαια, είναι κατανοητή η θέση του Αριστοτέλη μέσα στα πλαίσια της μεταφυσικής παραδοχής ότι η ουσία του άχρονου Είναι αποκαλύπτεται στα πλαίσια της κατηγορηματικής πρότασης. Δηλαδή στο λογικό περιβάλλον της κατηγορηματικής πρότασης αποκαλύπτεται η αλήθεια του Είναι και οι άχρονες ιδιότητες-ποιότητες του. Η Αριστοτελική οντολογική λογική προϋποθέτει ότι η αλήθεια είναι η αντιστοιχία των παραστάσεων νου με το Πραγματικό, διαστέλλει δηλαδή το νου από το Πραγματικό. Βέβαια, τα αξιώματα που διέπουν τον πυρήνα της κλασικής λογικής, προϋποθέτουν το Είναι ως Ένα, κλειστό και αυτοαναφορικό το οποίο έχει το χαρακτήρα της καθαρής μοναδικότητας (Τάξη-αναγκαιότητα ή Χάος-τυχειότητα) και όχι της ενιαίας και διαφορικής ενότητας (μη χαοτικό χάος) που ξετυλίγεται χωροχρονικά.

Οι οντο-λογικές αρχές, ως “νόμοι της νόησης”, έτσι όπως προκύπτουν από τη “φιλοσοφική γραμματική” της γλώσσας μας συνοψίζονται: 1. Νόμος της ταυτότητας: το Α είναι Α ή αλλιώς διατυπωμένο ότι είναι, είναι. 2. Νόμος της αντίφασης: τίποτα δεν μπορεί ταυτόχρονα να είναι και να μην είναι. 3. Ο νόμος του αποκλειόμενου μέσου ή τρίτου: καθετί μπορεί μόνο να είναι ή να μην είναι. Ο δεύτερος νόμος αποτελεί αρνητική διατύπωση του πρώτου και ο τρίτος είναι απόρροια των προηγούμενων δύο. Η έννοια της ταυτότητας, ως απόλυτη ομοιότητα απ’ όλες τις απόψεις, η οποία προϋποθέτει τη μεταφυσική παραδοχή του άχρονου Είναι που διαστέλλεται από το Γίγνεσθαι, αρνείται τις χωροχρονικές μεταμορφώσεις και τις διαρκώς μεταβαλλόμενες διαργασίες των φαινομένων και των όντων. Ασύμμετρες σχέσεις παρατηρούνται στις σχέσεις χώρου και χρόνου (η συμμετρία τέμνεται από το παρατηρησιακό ενέργημα) στις σχέσεις μεγέθους, στις σχέσεις ολότητας και επιμέρους κ.λ.π. Μ’ αυτό τον τρόπο η οντο-λογική δομή της γλώσσας περιορίζει τα πάντα σε υποκείμενα και κατηγορήματα, δεικνύει ταυτοποιητικές αντιδράσεις, δηλαδή αναδεικνύει ομοιότητες και υποβαθμίζει διαφορές. Έτσι μαθαίνουμε να αντιδρούμε με τον ίδιο τρόπο, ανεξάρτητα το χωροχρονικό περιβάλλον και τις αέναες μεταμορφώσεις του. Ένα άλλο σημαντικό ζήτημα που ανακύπτει από τους “νόμους της νόησης” είναι ο πνευματικός περιορισμός λόγω της διάζευξης “είτε-είτε”. Έτσι η σχέση μας με τον κόσμο διαγράφεται ως διττή και νοηματοδοτείται μέσα από εννοιολογικά δίπολα. Ο μεταφυσικός διαχωρισμός αντιπαραθέτει τη νύχτα στη μέρα, τη στεριά στη θάλασσα, τη ζωή στο θάνατο κ.λ.π. Από τις πρωταρχικές αυτές αντιθέσεις συνεπάγονται λογκό-νοητικά σχήματα, όπως επαγωγή ή παραγωγή, υλισμός ή ιδεαλισμός, φυσική ή μεταφυσική, κ.λ.π. Άλλο ένα επακόλουθο των “νόμων της νόησης” είναι ο γλωσσικός διαχωρισμός πραγμάτων και εννοιών, που δεν μπορούν να

διαχωριστούν εμπειρικά, όπως οι όροι νους και σώμα, χώρος και χρόνος κ.λ.π.

Συνοψίζοντας θα λέγαμε ότι η Αριστοτέλεια κατηγορηματική δομή της πρότασης (υποκείμενο – κατηγορούμενο), αποτελεί μια μεταφυσική αφαίρεση, κατασκευάζει μια ανθρωποκεντρική εικόνα για τον κόσμο και τα όντα και διαμορφώνει μια κατοπτρική σχέση μαζί τους. Βέβαια η Αριστοτελική οντο-λογική λογική, ορίζεται μέσα στα πλαίσια της άχρονης, επίπεδης και ευκλείδειας γεωμετρίας, η οποία διαμορφώνει τη γλώσσα, τη σκέψη και την εμπειρική πραγματικότητα που βιώνουν οι άνθρωποι. Θα μπορούσαμε να εγγράψουμε την αντίληψη που προκύπτει από την ευκλείδεια γεωμετρία στον ορίζοντα μιας παν-γεωμετρίας, μιας παν-τοπολογίας που βρίσκεται αέναα στο γίνεσθαι του χρόνου. Αυτό προϋποθέτει μια σκέψη που αναγνωρίζει ότι Αυτό που είναι, δεν είναι ίδιο με τον εαυτό του, είναι αντιφατικό, δεν αποκλείει το μέσο, δεν έχει αποχρώντα λόγο. Τότε θα αναδεικνυόταν το παιχνίδι του χρόνου, το παιχνίδι του Ενός με το Πολλαπλό.

Η Αριστοτελική δίτιμη λογική περιγράφει την Πλατωνική αντίληψη για τα μαθηματικά αντικείμενα-Ιδέες, η οποία αποκρυσταλλώνεται στους Νεωτερικούς Χρόνους, στα αποκαλούμενα Καντοριανά μαθηματικά και στη μαθηματική λογική πρώτης τάξης. Η δίτιμη γλώσσα της τυπικής και μαθηματικής λογικής και η συλλογιστική της βεβαιότητας, κατανοείται μέσα στο πλαίσιο της οντολογικής μεταφυσικής, της ευκλείδειας γεωμετρίας, της Αριστοτέλειας και Σχολαστικής φυσικής και στους νεώτερους χρόνους της Νευτώνειας φυσικής, οι οποίες αποτέλεσαν τη φιλοσοφία της φύσης και την κοσμολογία για μια μακραίωνη περίοδο της ιστορίας της ανθρωπότητας. Άλλωστε η οντολογική συνθήκη της λογικής σκέψης που καθόρισε την ιστορία της Δύσης και της μεταφυσικής της είναι: Είναι ως Κατάφαση=Αλήθεια (παρουσία, πλήρες, παν) και το μη

Είναι=Ψέμμα (μηδέν, απουσία, κενό, τίποτα) ως άρνηση του Είναι. Η κατάφαση αναγνωρίζει και συνδέει ένα υποκείμενο με ένα κατηγορημα, η άρνηση απορρίπτει το κατηγορημα του υποκειμένου. Η θεώρηση του Είναι ως Αντικειμενικού Απόλυτου ή ως Υποκειμενικού (Αντικειμενικού) Απόλυτου, αμετάβλητου, καθολικού και ταυτόσημου (Παρμενίδειο Είναι, Αριστοτέλειο θεϊκό Ον-Νους, Πλατωνική Ιδέα ή Είδος, Θεός-Δημιουργός, Καρτεσιανό Εγώ ή Καντιανό Υπερβατολογικό Υποκείμενο, Χεγκελιανό Πνεύμα) συνι-στά την καταφατική στάση. Η θετικότητα του Λόγου που διέπει αυτή τη σκέψη αντιμετωπίζει το Είναι ως Υπερβατικό Απόλυτο, το οποίο δύναται να αναπαρασταθεί, να αιτιολογηθεί (νοηματοδοτηθεί) και να θεμελιωθεί από το Λόγο της Φύσης, του Θεού, της Ανθρώπινης Υποκειμενικότητας. Η “αντιμεταφυσική” μεταφυσική σκέψη, από τον Χέγκελ και μετά (Νίτσε, Μάρξ, Φρόυντ κ.α), επαναφέρουν και διερευνούν την Αρνητικότητα του Λόγου και αναζητούν την ασύμφωνη συμφωνία των αντιθέτων και των αντιφατικών, την ομολογία Σκέψης-Κόσμου, δίχως να την επιτυγχάνουν, μιας που κυρίως, αντιστρέφουν τα “ιδεαλιστικά πρόσημα” των μεταφυσικών αντιθέσεων με τις υλιστικές και φυσικό-ιστορικές αντιθέσεις που διέπουν την σκέψη τους (ο Νίτσε αναδεικνύει πρωτείο στο Γίγνεσθαι, ο Μάρξ και ο Φρόυντ στην Ύλη).

Τόσο η θετική όσο και η αρνητική εκφορά του Λόγου αναπαράγουν τη μεταφυσική αντίθεση Είναι και Γίγνεσθαι. Βέβαια αυτή η αντίθεση κατανοείται μέσα στο πλαίσιο της παραδοσιακής οντολο-γικής-μεταφυσικής αντίληψης που προϋπέθετε το Είναι ως αιώνια σταθερή και άχρονη παρουσία που επαναλαμβάνεται αιωνίως, που μπορούσε να αναπαρασταθεί στο νου με το Λόγο και εξισούταν με την αλήθεια και το Γίγνεσθαι ως μια αέναα μεταβαλλόμενη διαδικασία, εγγενώς απεριόριστη, που μονίμως διαφεύγει της νοητικής σύλληψης και εξισούταν με την πλάνη. Από τη μια η συμμετρία και η απόλυτη αναγκαιότητα του Είναι και οι αναστρέψιμες - ντετερ - μινιστικές

διαδικασίες που το διέπουν και οι οποίες μπορούν να προβλεφθούν και να υπολογιστούν με απόλυτη βεβαιότητα και από την άλλη η ασυμμετρία και η απροσδιοριστία του Γίνεσθαι και οι μη αναστρέψιμες – τυχαίες διαδικασίες που παράγουν αβεβαιότητα, σχετικότητα, καινοτομία και δημιουργικότητα. Το Είναι είναι Ίδιο και αδιαφοροποίητο, διέπεται δηλαδή, από την αρχή της ταυτότητας, το Γίνεσθαι διαφοροποιείται και μεταβάλλεται αενάως, είναι συνεχώς Άλλο, διέπεται δηλαδή από την αρχή της ετερότητας.

Αυτές οι κατηγορίες του φιλοσοφικού-μεταφυσικού στοχασμού (Είναι και Γίνεσθαι, Ίδιο και Άλλο, Ταυτότητα και Ετερότητα) δε συγκροτούν ούτε μια δυαδικότητα, ούτε μια Μονιστική ενότητα, αλλά μια μη ταυτολογική ταυτότητα, ένα διαφορικό σύνολο. Η μη ταυτολογική ταυτότητα ή με άλλους λόγους το ενιαίο και διαφορικό σύνολο είναι σύμβολα του άρρητου και μ' αυτήν την έννοια δεν μπορούν να αντικειμενικοποιηθούν νοητικά, δηλαδή να αναπαρασταθούν και να απεικονισθούν. Πρόκειται για το Αυτό που περιλαμβάνει τα αντίθετα, τη σχέση και τη διαφορά τους μέσα στη διαδικασία του είναι εν τω γίνεσθαι Κόσμου-Χρόνου. Με άλλους λόγους το Αυτό "είναι" το αθεμελίωτο και μη αναπαραστάσιμο Ένα-Πολλαπλό, το Ένα-Όλον, το ανοικτό και μη ορίσημο Συν-όλο όλων όσων είναι και γίνονται που περιστρέφεται σπειροειδώς σύμφωνα με το ρυθμό του Κόσμου-Χρόνου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ιστορία της Ινδικής Φιλοσοφίας: Δημήτρης Βελισσαρόπουλος, εκδόσεις “Δωδώνη”

Οι μεγάλοι στοχαστές της Ινδίας: Άλμερτ Σβάιτσερ, Εκδόσεις Αναγνωστίδη

Φαινομενολογία της θρησκείας: Μ. Μπέγζος, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα

Οι μεγάλοι φιλόσοφοι της Ανατολής: F. Tomlin, Εκδόσεις Αναγνωστίδη

The mysterious Universe: Jeans sir James, Cambridge University Press, “Physics and philosophy”

The Nature of the Universe: Hoyle Fred, Mentor Book New York

Indian Philosophy: Radhakrishnan

science and the modern world: Whitehead Alfred North, Mentor book

What is life? Edwin Schrodinger, Doubleday New York